

I qərdəslər, qul totışır aıǵa barıǵı.
Başqa millətlərnəñ xələn qarar qarıǵı.
Mədəniät məjdənında urın alıǵı, -
Jəǵla-tora aıǵa taba atıǵı İmdi.

Şabdulla TUQAJ

«DÖNJA» ("Планета") — международная газета. Она издается на татарском языке (латинским шрифтом), а также на русском, английском, турецком языках.

В номере:

- Δ Стр. 2-3 — *Новости: Татарстан и зарубежье*
- Δ Стр. 4-5 — *Как оздоровить генофонд народа? Беседа с Розой Туфитупловой*
- Δ Стр. 6 — *Академик М. Усманов стал действительным членом географического общества "National Geographic"*
- Δ Стр. 7 — *Наши соотечественники: С. Садри (Австралия), Т. Кудеки (Канада)*
- Δ Стр. 8 — *"Мы — татары..." (о Рудольфе Нуриеве)*
- Δ Стр. 9 — *Гаштвенные письма*
- Δ Стр. 10 — *Татарские села в Турции*
- Δ Стр. 11 — *Станет ли Гата Камский чемпионом мира?*
- Δ Стр. 12 — *Латинская графика и компьютеры*
- Δ Стр. 13 — *Поющий бизнесмен Денис Бедретдин*
- Δ Стр. 14 — *Дневник Исполкома Всемирного Конгресса татар*
- Δ Стр. 15 — *Слово главного редактора*
- Δ Стр. 16 — *Резюме на английском языке*

- 2-3 bittär — *Tatarstan häm cit il jañalqlar*
- 4-5 *Xalq bızınñ nәsele qorıtması! R. Tuftituplova belән әngәtә*
- 6 — *Rossia tarixında qatırılğan — tatar kiler cыя (akademik M. Şosmanof). Germaniä qalimnәre Tatarstan turında*
- 7 — *Dönja illәrendә millәttәşlәrebez (S. Sadri, T. Kydeki)*
- 8 — *"Bez — tatarlar..." (R. Nurief turında)*
- 9 — *Serle jazmalar*
- 10 — *Tәrkidә tatar awıllar*
- 11 — *Ul көn kiler... Ş. Kamski turında. Tatarca kitap Londonда başla*
- 12 — *Tarixi zarurlıq*
- 13 — *Çarlı biznesmen Dәnis Bәdrәdin*
- 14 — *Bәtendönja Tatar Kongressı Başıqarma komiteti kәndәle*
- 15 — *Mәxәrrir cыze*
- 16 — *Jomıraqlaw (ingliz telndә)*

DÖNJA ACQBC

Kirill	Latin	Terek
А а	Aa	Aa
Ә ә	Ää	Ee
Б б	Bb	Bb
В в	Vv	Vv
—	Ww (uau)	—
Г г	Gg	Gg
—	Qq (qalıñ g)	Gg
Д д	Dd	Dd
Ә ә, е	Ee	Ee
Ж ж	Zz	Jj
Ж ж	Çç	Cc
З з	Zz	Zz
И и	Ii	Ii
Й й	Jj	Yy
К к	Kk	Kk
—	Qq (qalıñ k)	—
Л л	Ll	Ll
М м	Mm	Mm
Н н	Nn	Nn
Н н	Nñ	Nñ
О о	Oo	Oo
Ө ө	Öö	Öö
П п	Pp	Pp
Р р	Rr	Rr
С с	Ss	Ss
Т т	Tt	Tt
У у	Uu	Uu
У у	Yy	Üü
Ф ф	Ff	Ff
Х х	Xx	Hh
Һ һ	Hh	Hh
Ч ч	Çç	Cc
Ш ш	Şş	Şş
Ы ы	Bb	Ii

26 april, 1993 jyl.

Bejremnerde inqilar julbaşylar hөjkelenе barıp baş iy zamannar yter bara. Menе bezneñ Çemhyrietebez başlyqlar - Prezidentbız Mintimer Şejmief, Juqar Sovet reise Fәrit Mөхәmmәtşin, Baş ministr Mөхәmmәt Sabirof Tuqaj hөjkelenе cәcәk salıǵa baralar.

Bu хөреket igelekke jolaǵa әjlene kursen!

N.KURAMŞIN fotosyrete.

Tatarstan Prezidentyň formany nigezende "Tatarinform" dip isemlengen möçlymat agentlygy bulduryldy. Anyň çitökese iter zurnalist Ojomer Bogdalof raslandy. Donjadaogy waqitölerge qarata Tatarstannyn räsmy mөнөs-öbeten de süş agentlyq beldelep toracaq.

Әдәбиат һәм сәнәәт өлкәсәндә иң јакшы әсәрләргә јыл сајын бирелә торған Туқаж бүләкләре Татарстан Президенты форманы нигез-

Ber kәlimә syz...

endә biјyl "Sirat kypere" romanь aftory Rinat Mөxәmmәdiefкә һәм "Iәlär" çylymasь öcen rөssam Әxsән Fәtxetdinefкә бирелde.

Tatarstan хөкүмәте қарары нигезендә күрәккә әдip Ојажаз Исхақинь 15 томлық әсәрләр çylytoь basьlyp çыoьacaq. Bu қарар Исхақинь 110 жылtoь уңајынан қабул ителde. Anda şulaj uқ Ојажаз Исхақи belән бәјле urьnnarоја istәlek taqtalarь quјylacaq, Qazan һәм Cistajda uramnarоја anyň iseme бирelәcәk dielә.

Kypton tygel Belarus başqalasy Minskida bulьp ytkән bәјsez дәwlәtlәrneң хөкүмәт başlyqlary çylyşьynda Tatarstanda төzәcәk Alabuоја avtozavodь turьnda eşlөşy bulьd. Tatarstan belән bergө "AlAZ"ny toroьzuoја Rusia, Ukraina, Belarus, Qazaqstan, Yzbәkstan һәм Oьroьjzstan öleş kertergө telәk beldeleler.

Berence avtomobil cama belән 1996 жылda çыoьar dip kötelә.

Aprildә ytkәrelgән Rusia referendumь bernindi uңaj nәticәlәrgә kitermicә Rusia prezidentь belән parlament arasyndaogy nizeoьny köcәjter kenә çibәrde. Tatarstandaogy qajber säјәsi köclәrneң bu referendumоја respublika watandaşlarynyň 75% qatnaşacaq diğen jurawlarь raslanmadь. Cynьqta isә 77,4% watandaşbьz Rusia referendumьnda qatnaşudan baş tartty.

Tatarstannyn Tьşqь iqtisadi elemәtlәр ministrьoьь һәм Tatarstan quьanusьlar berlege Möçlymat ministrьoьь belән berlektә cit il eşmәkәrlәrgә öcen maxsus zurnal çыoьara başladь. Bu zurnal urьs һәм ingliz tellәrendә "Бизнес в Татарстане" ("Business in Tatarstan") iseme astьnda çыoьacaq.

Tөrkidә nәşer itelә torоjan "Zaman" gөzite moңa qәdәr Germaniadә, Bolgariә,

Qazaqstanda һәм başqa illәrdә çыoьa ide. Maj aьь başьnda Tatarstanda da anyň synaw sanь kyrende. Gөzitinәnjartь öleşә tatar telәndә, jartьbьş төrekcә jazьloьan. Kilәcәktә ul atnaoја ike tarqьp çыoьacaq.

Mart aььnda Udmurtiәneң Jukamen rajonьnda tatar folklorьn öjronьcelar һәм şundaogy мәдәniät хезмәtkәrlәrgә öcen seminar-praktikum uzдыrdьlar. Tatarstan мәдәniät ministrьoььnyň folkьr yzәge oьjşьtьrojan bu seminarда Oјalimçan Ibrahimof instituty хезmәtkәrlәrgә дә qatnaşь.

Aprildә "Qazan" milli мәдәni yzәge Tatars-tan хальqlary çәmoјәtlәrgә qatnaşьynda

Tatarstanda Udmurtiә könnәre ytkәrdә. Bu bәјrәmgә kyrsә Udmurtiә respublikasьnyň milli ansambllәrgә, дәwlәt һәм çәmoјәtcelek wөkillәrgә kilgән ide.

Majnyň 13nәn 23nә qәdәr Qazanda tanьloьan biьce Rudolf Nurief isemәndәgy Xalbqara klassik balet festivale bula.

Majnyň 28ndә Bөtөndөnjä tatar Kongressьnyň Başqarma komitety wөkәlәtsez millәtlәр һәм хальqlar Oьjşьmasьnyň (Unrepresented nations and peoples Organization - UNPO) Idel-Ural buььndaogy regional' kiңәşmәsen uzдыracaq.

Bөtөndөnjä balalary jaqlaw könnә, jәoьni berence iььndә, Qazanda zur balalar festivale ytkәcәk. Aңa Tatarstannyn barlyq rajon-narynnan һәм kyrsә respublikalardan sәlәtle malajlar һәм qьzlar çylylacaq. Festival' aldьnnan Tatarstannyn jәş watandaşlary forumь bulьp dip kötelә.

Iььn ахььynda Bөtөndөnjä tatar Kongressь Başqarma komitetynyň kiңәjtelgән utьryşь ytkәrelә. Anda Kongress qararlarьnyň ytkәşә һәм millәtebezneң ruхi berlөşyenә zialь köclәbezne çәlep ity мәs'әläse qaralacaq.

Iььnneң 28nәn 8nce iььylgә qәdәr Qazan astьndaogy "Idel" lagerenda IV Bөtөndөnjä tatar jәslәrgә könnәre uzдыryla. Oьjşьtyru eşlәren Kongress Başqarma komitety, Qazannyn "Azatlyq" Tatar jәslәrgә berlege, "Tatarstan jәslәre" gөzite һәм Jәslәr oьjşьmalarь şurasь alyp baralar.

Biјyl Altyn Urda дәwlәte төzelygә 750 жыл tula. Şul uңajdan Tatarstandaogy һәм Başqortstandaogy tatar fәnni çәmoјәtcelege avgust aььnda zur konferensia ytkәrgә çыna.

Хальqара конференсия Callьda ytkәcәk

Biјьlnyn 14-18 sentәbrendә Callь şәһәrendә "Jәş şәһәrlәр мәдәniät" diğen хальqара konferensia ytkәrelә. UNESCO qanaty astьnda uzacaq bu konferensia Tatarstan хөкүмәte һәм Fәnnәр Akademiәse, Callь şәһәр хakimiәte һәм KamAZ bergәläşep oьjşьtyra. Öleге oјilmi möçlestә dönanьny törle төbәklәrendә şәһәrlәşy nәticәsәndә barььqqa kilgән jәş qalalaryny ecke хәlәten tikşery kyzdә totьla.

Konferensianeң maqsaty — jәş şәһәrlәme һәjraqlap ystery öcen tikşerәnycelәrneң һәм oјәmäli säјәsәtceleәrneң turьşьloьyn bergө turьlaw. Şunьy öcen дә biregә sotsiologlar, urbanologlar, мәдәniätçylar, arhitektorlar, psixologlar һәм şәһәр problemalaryn jaxşь belyce başqa belgeçlәр саqьryla. Anda şulaj uқ хakimiәt әhellәre һәм eşuarlar да qatnaşьp dip kötelә.

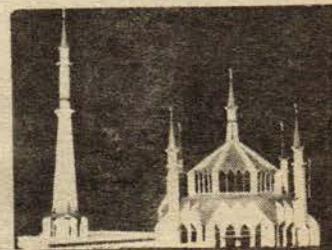
Konferensiadә biş tematik bylek eşlәcәk. Anyň төp nәticәse bulьp UNESCOoја "Jәş şәһәrlәр мәдәniät" proyektь öcen täqdimnәр әzerlәw tora. Şulaj uқ Awropa-Aziә zonasьnda daimi eşlөwce хальqара "Şәһәр instituty" fәnni yzәgen oьjşьtyru мәs'әläse дә qaralacaq.

Sәwdә kiңәjә

Kypton tygel Istanbulda "Taturos" urtaq şirkәtәneң jьllық eşçәnlegәnә baoyşlanоjan idarә çylyşь bulьd. "Taturos" Tatarstan һәм Tөrkia şirkәtlәrgә tarafьnnan 1991 жылda төzәlgән ide. Bu şirkәtneң 40% aksiaәlәrgә Tөrkia kösepçelәrgә, 60% Tatarstan oьjşьmalarь quььnda. Uzоjan жылda bu şirkәt 3,5 million dollar bylenә torоjan fajdanь şirkәt хuçalary kompaniәneң төp fondlaryna kerttelәr. "Taturos" Tatarstandaogy cimalny satu, "Mercedes" aftobuslary kitery, төzәleş eşlәrgә, хальq quьllanu tawarlarь kitery belән şoğellәnә. Kypton tygel Istanbuldan Tatarstanоја 3000 tonna көnbaogy majь һәм jөzem kiterergә kileşy төzәlgән. Maj aььnyň berence könnәrendә bu tawarlar Qara diңgez buььndaogy Kerc portьna kiterәp çitkerelgән diğen хәbәр bar.

April başьnda Callьda Çәmoјәt мәcәte-neң nigezen salu tantanasь bulьd. Çide manaralь bu oјbadәtxanәdә berjuly 3000 keşә namaz uқьj alacaq. Mәcәt qarşьnda 700 urьny kiңәşmә zalь, 100.000 kitap sьjьrylaşь kitарxanә һәм 120 şәkәrtkә isәrlәngән мәdrәsә дә төzәlәcәk.

Bu төzәleşkә yz öleşen kertergө telәgән keşәlәр aqçany tybәndәge хisarqa çibәrә alalar: Расчетный счет 700161685/700016, Камский коммерческий банк РКЦ г.Набережные Челны, код 265469 "Соборная мечеть".

Bötendönja

törek

qorыltajы

Şuşы jыlnың 21-23 martında Törkiёnen Antalie şehёrendё Be tende nja te rki kongressы buldı. Bu — Törkiёnen premjer-ministrы Seljman Demirel' qanаты astыnda ojbıstırbılqan berence qorыltaj ide.

Törkie başqalasы Әnkara şehёrendё aprılınen unaltısbınnan jegerme bişene qөder balalar içatına baqıslanqan xalıqara television festival' bulыp uzdı. Bu bejrem, 1970 jıldan başlap, Törkie Milli meçlesenen berence cıblu көnene turı kiterep, jы sajbıп ytkөrelep kile.

Anda qatnaşucыlar sanы da jıldan-jыл arta bara. Berence tarqыр ytkөrelgen festival'ge, мәселен, balalar nibarы biş ilden kilgen bulsa, bıjыл illөnnen sanы inde 35 ke çitte. Şunısbı istөlekle, Tatarstan balalarы berence tarqыр bu bejremde mөstөqil ilden kilgen wөkiller bularaq qatnaştı hem сыqыs jasadı. Başıka dөwlet өlөmnөre belен bergө Әnkara kygendө Tatarstannың da dөwlet өleme çilferdede.

Festiavl'nen taqıп ber yzenceleге bar. 23 aprilde yte torqan zur gala-konsert anda qatnaşucы barlıq illөnnen television efirında turıdan-turı kyrsetele.

Tatarstannan festival'de Callı şehёrenen 52 nce mektөbe hem 2 nce tatar gimnaziёse uqucыlarы, Qazannan jөs

Ojbıstıru komitetınnıң saqıruı belен öleге qorыltajda Tatarstan Fөnnөр Akademiesenen prezidentı Mansur Xesenof, Tatarstan Fөnnөр Akademiesenen eşler idaresе çitөkcesе Venera Ojafurova qatnaştı.

Şulaj uq Azerbejçannan barqan maxsus oqucыqа eleger, Rafael Mөхөmmөtdinof, Zөlfire Seqdieva hem Raşat Әmirxanoflar da Törkiege kilep, qorыltajqa qatnaşu bexetene ireşteler.

Qorыltajda Mansur Xesenof tebrik syze belен сыqtı, Tatarstandaq wөzqiet turında sejlөde.

BERENCE

TARQЫR

XALЫQARA

FESTIVAL' DӘ

сырсы, 10 jөşlek Musa Malikof — barсы jegerme bala hem alar belен bergө uqucıclar, muzыkantlar da qatnaştı. In sejendergen hem qorurlandırqan ber faktıп ejtmice qaldıru mөmkin tygel: bıjыл festival'ne tantanalı asu xoquqı Tatarstan wөkillөrene birelde. Jeş senqetkerlөrebez de njanıң 35 ilennен kilgen jөştөşlөrene, terek tamaşasыlarına, hem, tabıqı ki, televizor qarawсылarqa tatar xalıqnnıң yzencelekle fol'klor ыrnөklөren kyrsetteler. Monnan tıs, balalarыbız parklarda, söwde yzөklөrendө hem Әnkara mektөplөrendө сыqыs jasadılar, Törkiёnen tarixi hem istөlekle urınnarың qaradılar.

Bu konsertlarqa Törkiөde jeşөwce milletteşlөrebez de kilde, tatar balalarыnnıң tuqan tellerendө сыrlawın сыlbıj сыlbıj qaradı.

Tatar balalarың qarсы aluda, urnaştıruıda, konsertlar ojbıstıruıda kyrsetken jardөmnөre, telektөşleklөre өcen bez bygen Ferit өfөnde Bicuriqa, Deniz tutaş Agiqqa rөxmөtler uqıjbız.

Lilie OJLMEYDIN.

Qorыltajda syz, nigezde, tьrkilөnnen sejesöte, iqtisadı turında, medeni ölkөde bergөleşep xөrөket ity, ber jynөleşte tuplanu turında bardı.

Plenar utırbıstan son seksielөр eşlөde: sejesöte, iqtisad өlkөsөndөge xөzmөттөşlek mөs'өlelerene qaqlıqan, tьrkilөnnen telene hem ölifbasına, medeniatqa qaraqan seksielөр eşlөde. Seksielөrdө qararlar qabul itelep, alar plenar utırbısta iqlan iteldөр.

Qorыltajnnıң eşendө Törkiёnen prezidentı Turgut Özal belен premjer-ministrы Seljman Demirel' qatnaştı.

URTAQ TÖRKI ÖLIFBA

Şuşы jыlnың 8-10 martında altı tьrki çө mhyriөtnen: Azerbejçan, Qырғызstan, Törkie, Qazaqstan, Yzbekstan hem Tьrkmenstannıң tel qalimnөre Törkiөde cıblыp, ölifba-imla mөs'өleleren tikşөrdөлөр hem barlıq tьrki xalıqlar өcen urtaq imla buldırbıraqa qarar birdeler. Alar taqdim itken ölifba tьrki xalıqlardaq urtaq awazlarınың barısbınnıң da ber tьrle jazılnıң kyzde tota. Ә çiteşmegen xөrefler өcen her xalıq yze telegen tamqalarınың östi alacaq.

Tybendө şul urtaq ölifba-imlanı urnaştırabız.

Tatar tele өcen "Janalif" qulajraqmı, ölle anı jana nigezde kamilleşterergө kirekme? Әjdegeз, fikir alsıbjq, ujlıbjq, kineşik.

Aa	Iı(ь)	Rr
Bb	Ii(i)	Ss
Cc (ç)	Jj (z)	Şş
Çç (c)	Kk	Tt
Dd	Qq	Uu
Ee	Ll	Üü (y)
Əe	Mm	Vv
Ff	Nn	Ww
Gg	Ññ (n)	Yy (j)
Ğğ (q)	Oo	Zz
Hh	Öö (ө)	
Xx	Pp	

XATLARDAN JULLAR

Nihajet, tatar gөzitenen latin ölifbası belен neşer itelgenen uqıraqa xodaj nasıbj itte. Şatlıqımnan senge ciksez rөxmөtlөremne belderөm.

Ibrahim WƏLİEF,
Aznaqaj.

"Denja" gөzitenen сыqılnıң kyneldен qotıbjm. Bu — tatar de njası өcen сыnnan öb waqıqө, yzene kyre ber bejrem.

Ojosman ƏXMƏTOF,
Qazan.

1940 jıllarda bezne "Janalif" ebezden ajırqanнан son qө merem bujı beznen өcen in qulaj şuşы alfavitıbıznnıң saqlınpıп hem juqsınpıп jөşөdem. Şөker, bu көnnerne de kyrerbez iken! İzge eşegezde unışlar telim.

Zөfer KAŞAPOF,
Ykteberski şehөre,
Başqortstan.

Gөzitegez başınnan axırbına qөder qızbıqsınu belен uqıla. Afөрin! Julыna aq çөjme, jөşel ut, gөzitebez. Kileçөktөberөр bitne dinebez islamqa baqlıslaw dөres bulыp. Bez islamqa qajtabız qıyna, ө cit illөrdөge millettөşlөrebeznen annan ajırbılqanı da juq.

Ibaris NADIROF,
Qazan.

Gөzitegezne alsıп bik quandıp. Jullarыbız aq bulısn! Bik zur hem izge eş başlaqansız.

Waxit JUNЫSOF,
Mөskөw.

Qotıbjm! Çinyegeзge ыsanı idem. Inde şuşы jıldan tajırbılmaqız!

Fөride XƏMIT,
Mynxen, Almanie.

Redaksie roctasыnda başqa bik kyp te bөklөrdөн kilgen xatlar da bar. Alarы belен aldaq sannarda tanıstırbıп barırbız.

QAZANDA BÖTENTATAR XATYN-QYZLAR BERLƏŞMƏSE OJBYSTY. ANYN IDARƏ RƏISE İTER "SƏJEM-BİKƏ" ZURNALYNYN BAŞ MƏXƏRRİRE ROZA TUFITULLOVA SAJLANDY.

TYBƏNDƏ BEZ XƏBƏRCEBEZNEZ ROZA XANYM BELƏN ƏNGƏMƏSEN URNAŞTYRABYZ.

- Xərmətle Roza xanym, bötentatar xatyn-qyzlar berləşməsen ojbystyru qajan başqarqyca kilde? Bezda xatyn-qyzlar berlege bar bit inde. Şunb şynna eşlatsəgez jaramby ideme?

- Bu berləşməne ojbystyruqa bezge Awstralieden, Tərkieden, Finlëndieden kilgen xatyn-qyzlar həm yzebezdege qajber iptəşler kinəş itte. Əjje, bar bezde xatyn-qyzlar berlege. Respublikabyz xatyn-qyzlarynyn mənfeəqeten jaqlawcy ul beznen. Ləkin anyn ramkalarında milli məs'ələlerne kytary bik qıyn ide. Milletne saqlawqa jynəlgen nindi gene eş təqdim itsen de: "Нам всем плохо," - dip qarşycyqalar ide. Kərəşə torqac Ministrlar Kabinetcy qarşında xatyn-qyzlar, qailə həm balalar eşləre bylege ojbystyruqa ireskən idek. Əmma ni qyzqanyc, bu bylek beterelep, xezmet ieləren sotsial' jaqlau həm səlametlek saqlaw bylege itep yzgerterelde.

Prezidentcybnyn "Tatarstan territoriesende qailə həm demografie əlkəsənde unaj dəwlet səjəseten qəməlgə aşyru, xatyn-qyzlarynyn, analarynyn həm balalarynyn mənfeəqətləren saqlawny tə'min ity" turında fərmanycyqt. Anda "Ministrlar Kabinetcy strukturasynda xatyn-qyzlar, qailə həm balalar eşləre Komitetcy ojbystyru kyzyde totylruqa ties" digen syzler də bar. Bik awyrglyq belən ireskən idek bez bu fərmanynyn scyqıyna. Ləkin anyn ber punktcy da ytəlməde. Əlege komitet ta ojbystyrylmady.

Juqarş Sovetcybyzda da analar həm balalar mənfeəqeten jaqlawcy komissie juq. Ə juqışe şundcy komissie kyrsələre beznen Juqarş Sovetlarynda - Başqortstanda da, Cuaşstanda da, Rəsəjdə də bar bit. Rossie Federatsiəse Ministrlar Kabinetcy qarşındaq qailə həm balalar eşləre komitetcyna xəttə tatar xatyn-qyzcy çitəkcelek ite.

"Qailəge sotsial' jərdəm kyrsəty, analarynyn həm balalarynyn saqlawny berdem dəwlet sistemasyn təzy turında" syz bar ide juqışe Prezident fərmanında. Təzəlməde. Şulaj bulqac,

Bötendənja
tatar xatyn-qyzlarynyn
«Aq qalfaq»
berləşməse rəise,
"Səjembikə" zurnalynyn
baş məxərrire
Roza TUFITULLOVA:
— Keşelek dənjasyc
yşəşə zakonnarınyn
scyqyru qarəşanda,
tatar xalqynyn
genofondyn nicek
tazartyruqa?
Tatarstan ilenə
kiləcəge
mənə şuşş sorawqa
kilep terələ.

respublikabyz xatyn-qyzlarynyn mənfeəqeten xatyn-qyzlar yzləre jaqlarqya ties buladyr inde.

- Berləşmənen eşen niden başlarqya buldyruqy son?

- Berləşməne ojbystyruqanda milletne saqlaw pozitsiesennən torəp eş itərgə kirek dip sanadyq. Millet ise xatyn-qyzdan, baladan başlana. Qjadi gene xaqiqət — balaqya kem tel acqycy bire? Məne şunb kyplərenə anynna, şul isəptən çitəkcelərebeznekene də, kertep bulmcy.

Prezident Kongressta şəp doklad jasady, əlbəttə. Ləkin anda da xatyn-qyz turında ber syz də bulmady. Eşne ul balalar baqcalarynyn, məqariftən başlarqya kirek, dide. Milletne saqlaw eşə xatyn-qyzdan başlanruqa ties. Xəzərgə kəndə bezde bala tudyru katas-trofik dərəçəde kimi. XXI qasy: başında gimnazielərebezde uqyrylyq balalarynyn bulmajacaq. 1991 jlyqy isəp bujnca bezde tuucylyr sanyc - 13 %, ylycelərneke - 20 %. Jəkle xatynnarynyn 86 % estragenital' awyru belən, jəqni bəjer, bawyr cirləre belən awyry. Ə awyru ana səlamet bala tudyru almcy. Dimək, genofondcybyz cərek digen syz. Jana tuqan balalarynyn 16-18 % ylep bara.

Abort kyp illərdə zur problema. Beznen respublikada isə bala tabucylarqya qarəşanda abort jasatucylyr sanyc ike mərətəbe kybrek.

Xəzər bezde bik kyp awyru balalar tua. Bu jaqtan Callb, Tyben Kama təbəkklərə berence rında toga. Callda qərip balalar yzəge bar. Awyru bulyr tuqan balalarynyn kybesenen (70%) atanasy KamAZda eşli. Dimək, mondaq eş şartlary keşə səlametlege, anyn genofondcy eşen zaryarlı digen syz. Un aj esənde tuqan 6732 balany 1527ce tumyştan awyru, 340nda - serebral' paralic (ul inde məngelek awyru). Awyru balalarynyn analarynyn almcyca, bala tudyru jortında uq qaldyru scyqalar. XXI qasynda bezne kem aşatyr, kem tərbie qylyr.

- Bu əfəttən scyqı jullaryn nide kyryşez?

- Əjtkənəmcə, genofondcy sawyru qəməle belən berəw də şəqəllənmi. Juqışe, milletne saqlawny ber yzəge bulruqa ties bit. Keşelek zakonnarınyn scyqyru qarəşanda, genofondcy nicek tazartyruqa? - Tatarstan ilenə kiləcəge mənə şuşş sorawqa kilep terələ.

Xatyn-qyznyn irlər belən tigez xoquqly ittek dibez. Ə inde eş kəce arta

qalsa, berence itep eşten xatyn-qyz quyla.

Хоquqi dewlet tözibez dibez ikän, xatyn-qyznyn eş seçöten kimetergö, başqa tölle unajly şartlar tudyrğa kiräk. Jeş eniler xözer posobie artynnan, jardem artynnan jörep iza cigö. Şulaj itep bez taqyn jeş buynğa kiterer suqabyz, taqyn kimsetelgen buyn özerlibez.

Zamannda Jelena Rerix bötän zur dewlet başlyqlarına (şul isepän Stalınğa da) xatyn-qyznyn xele turında möröçöçöt itep xat jazğan. Keşelek ul, ocar qoş sьman, ike qanatly, şul qanatnyn bersen (xatyn-qyznyn) sьndyrğylar, digen ul. Ber gene qoş ta sьnar qanat belän gene oca almyj, ana par qanat kiräk, xatyn-qyzğa — jardem kiräk, dip jazğan Jelena Rerix.

Şul xatğa qarşy, Amerikada in awyr iqtisadi krizislar corь bulsa da, feqet Ruzvel't qna çawar birgen.

Kyp çirdö xatyn-qyznyn xele awyr, emma in jamanь bezde.

Mediklar, ekologlar, juristlar bergö çilyr eşlergö kiräk. Xatyn-qyznyn eşten сыqарьğа şul uq juristlar qul quja bit!

- Alar nişlörge ties?

- Xözerge törtip buynca bezde bala tuğan unajğa anь önisennön aьralar. Annarь jeşle, baqca. Bala anasь belän berbötän buludan tuqtıj, qotocьcь façioğö julьğa. Şulaj itep tamьrlarьbьzğa balta cabьp kilöbez.

"Aq qalfaq" berleşmäsän bez barьn-

nan da bigrök yzebeznen asьlğa qajtu niete belän oьştırdıq.

Jeş eniler ecän maxsus programma tözemekce bulabьz. Cänki alarnyn bik kybese yzenen tuğan telen belmi. Sorawlar kyp. Xözergö ele jeş eniler bezden nicek tərbielik, nicek eşlik dip sorьjlar. Öger bygen bez alarğa jardem qulь suzmasaq, inde alardan tuğan balalar mondıj sorawlarnyn birmejöcek...

- Janə tuğan balanь anasьnnan aьralar, didegez...

- Öjje, yzebeznen jolalarğa tajanьp eşli torğan bala tudьru jortlarь oьştıрмаqçy bulabьz. Bu eşte bezgö salametlek saqlaw ministrlyqь da bulьşyr dip ömetlenöbez. Annarь Qazanda islam dine nigezende eşlewce tabiblar berlegö oьştı. Bolar — islam dine jolalarь — salametlek ecän fajdalьraq dip sanawcьlar. Kyp fikirleröbez urtaq, alarnyn jardeme tier dip ujlьbьz. Bu başlanoьcьbьzğa Mөskөwdö eşli torğan meditsina fennöre doktorь Rimie Mirza qьzь Moratova monda kilep bulьşlyq kyrsetergö wөğde itte. Ul islam jolalarьna tajanьp eşli, yze dö xaçğa barğan.

- Cit illördöge millättaşlärebez bulьşormь?

- Helsinkida da "Aq qalfaq" yzögenen bjurosь tözelde. Anь Fөride xanьm Xөmit oьştırdı. Bjurosь Fөride Nizametdin çitekli. Qazanda fin tatarlarь programmasь nigezende balalar baqcasь oьştırtı uьj belän jөriler alar.

Annarь cittän kilgen milletteşlä-

rebez balalar öcän çöjge lager oьştırtırunь sorьjlar. Cit illördän, BDB illörennön kilgen balalarnyn çıyp, alar ecän tuğan tel, medeniat, millet belän qorurlanьrlyq caralar oьştırtırunь yt-enölөр. Монь Finlendiedöge "Islamie" çөmqiete oьştırtı.

Qьzlar gimnaziöse oьştırtımaqçy bulabьz. Bu eş belän zurnal redaksiöse, "Aq qalfaq" berleşmөse şө qellöne. Mөqөrif ministrlyqь da bulьşsa. 1993 jьlnyn sentöbrendö berence balalarnyn qabul itörbez dip ömetlenöbez.

- Kyp tölle eşlər planlaşтырасьз ikän... Inde, Roza xanьm, şunь da soramьjca bulmьj Sezdän: östegezgö zurnalnyn baş mөxörrire, Bötendönja tatar Kongressь Başqarma komitety röisennö urьnbasarь, inde kiterer "Aq qalfaq" berleşmäsenenь bjuro röise kebek zur-zur eşlər jөklöngän. Menə şularnynь barьsьn da tartьp barьğa Sez qajan көc alasьz, nicek waqьt çitkerөsez?

- Öjailem bulьşsa. Anyn aldьnda min möngegö burьcь. Qajber кө nnerne şusьnda, redaksiödö distölögen keşen xelөнө kerergö, jardem itörgö turь kile. Ö in jaçьnnarьma waqьtm çitmi. Bu normal' xel tygel, ölbөttө. Alar janьna gel qөjeple keşө sьman qajтыp kerөm. Alar minem xөlemne anьjlar, kicerölөр inde...

- Öngөmөgez öcän rəxmət Səzğə.

Öngөmөdөş Saimө IBRAHIM.

Uzğan jьlnyn dikabrendö M.Çelil isemendöge Tatar dewlet akademie opera hem balet teatrь binasьnda "Öjiffet tutaş" digen tamaşa-bejge uzdyrıldı.

Konkurs tatar qьzlarьnyn paklegen, saflyqьn, samimilegen qajtaruğa, janartuğa jynelderegen ide.

Bejge-tamaşada berence urьnğa Qazan dewlet universitetь studentь Tөnzile Ölekimova, ikence urьnğa Ufa seņçöt institutь studentь Gөlnaz Mөxөmmөdieva, ecence urьnğa Qazan kooperatif texnikumь studentь Lejle Öjilfanova сыqtı.

Bu bejgene Bötendönja tatar Kongressьnyn Başqarma komitety, "Aq qalfaq" Bөtentatar xatyn-qьzlar berleşmөse hem "Sejembike" zurnalь idarөse oьştırdı.

Rөsemde: tamaşadan ber kyrenөş.
V.ABROSIMOF fotosь.

ROSSIƏ TARIXNA QADYLDYŇMY - TATAR KILEP SÖJA

Uzojan jyllyñ maj aýnda AQŞnyñ Çikago universitetýnda "Rossie imperiese oýşuda dewlet cigenen kineju protsess" digen problemağa baqşlanğan qilmi konferensie buldy. Anda elekkege SSSR illerinnen dyrt keşe qatnaşt. Alarnyñ ikese Amerikada xezmet ityce Rossie grazdannary bulsa, ikese — Mes-

çan saýn bu eşte tatarlar herwaqıt ber adym alda baralar. Şul jana ciklerde tatar kolonielere. Ətik, şul uq Qarqaly, Qyzyljar - Petro Pavel, Pavlodar, Semipalat, Verny - Alma-ata... Bolar barşy da zur-zur tatar kolonielere. Taçyn Çidesu elkese, Boxara, Taşkent...

XIX çasyr ortalarynda Rossie cige Qytajça barşy terelyge tatar sөwdęerlere Qytajça da ytep kereler.

Elekkege resmi tarixta tatar xalqynyñ urnyñ kecer-öjtelep kyrsetele, Rossie imperiese oýşuda tatar xalqy totqan rol'ne inçer ity tendensiese bar ide. Çikago-da şuşyna te zetme kerty omtylşy sizelde. Hem bu

tudyrş. Emma dokladcy yz-enen tezislaryñ ke cle hem kireqaçqyşy misallar belen delilli aldy.

Millettösebez Julaj Şamil uqlynyñ (AQŞ, Wiskonsin universiteti) dokladcy da fenni nigezlengen buluş belen iqtibaryñ çelep itte. Ul Altyn Urdanyñ xalqara söwde mөнesөbetlerene tuqtaldy hem Altyn Urda dewletenen tarqaluynda eke faktorlaryñ aсыqlarğa omtylşy. Elek monş rus dewletenen kösejye belen gene anlatırğa omtylalardy. Snylyqta ise ul - seбөplernen berse gene. Julaj Şamil uqly fikereñce hem raslap kyrsetkençe, Altyn Urdanyñ helaketene top seбөplernen

өbetlerenen nigezlären ыsandyrlyq itep delillede. Rus tarixynda, meselen, Altyn Urda qollar belen gene

Akademik Mirqasim OJOSMANOF —

Amerikanyn «National Geographic» çemojietenen öjemeli öşzasy

kөwden: professor V.D. Nazarov hem Qazannan akademik M. Ojomanof — maxsus saçyruş ide.

M. Ojomanof "Denja" gazetey xөbөrcesene bolaj dip sejlede:

Konferensiede min "Rossiennen Kөncöşyş illere belen mөнesөbetlerende tatar söwdęerlerenen urnyñ" digen temağa doklad jasadyñ. Mөçlym bulğanca, tatarlar Kөncöşyş illere belen Rossie arasyndaş mөнesөbetlerde top aradaşcy bulğannar. Əle xetta XVII, XVIII, XIX çasylarda urş söwdęerleren Kөncöşyşqa kertmөгөñner. Alarnyñ jş çyna çasuslyqta, kolonizatorlyqta öj-eplөгөñner. Tatarlar ise telne bele, alar çinel gene kerer kite ala. Şuş xel XVIII çasylaryñ 30-40 jyllarynda көncöşyşqa ytep kerу өcen tatarlaryñ fajdalany idejesen ujata. Urta Azie xanlyqlary, qazaq dalalary belen elemtölerne nyçtu өcen Ърымbur jarynda Qarqaly bistese tözele. Tatarlaryñ eşçenlege Kөnbatyş Qytajda bik aktiflaşa. Rossiennen ciklere көncöşyşqa jaçyna-

Uzojan jyl kyrenikle öjalim hem jazucy, Qazan universitetynyñ tatar tarix kafedrasy modire, akademik Mirqasim Ojomanof AQŞtaçy abrujly "National Geographic" çemojietenen öjemeli öşzasy itep sajlandy.

"National Geographic" — boten denjadaçy aktiv eşlөwce öjalimnөrne tuplawcy öjşma. Anda öşzä bulu maqtawly dөrөçө gene tygel. Ul tarix hem çөgrөfiө föñnerne ystery ölkөsendө denja öjalimnөrenenç тырыşyşyñ bergө tuplaw, yzara mөçlymat hem janalyqlar alışu өcen dö eşläne.

M. Ojomanofnyñ öleşe öjşmağa Germaniө öjalimnөre töqdim itkөн. Tatarlardan "National Geographic" ta çöşyn ber keşe bar. Ul - Mөskөwdө jөşөwce akademik, astrofizik Reşit Synajef.

Millettöşlerebezne öjilmi xezmetlere denja kylөmendө tanyş belen syn küçeldөн qoçlyjыz, alarğa janadan-janа uñşlar, sawlyq-selametlek telibezy.

bigrök tö fiker alışu barşynda qalqu göwdelөnde.

Germaniennen Kel'n şeherrinnen kyrenikle tarixcy A.Kappeller rus dewletenen көncöşyş iller, xalylar belen mөнesөbetende barlyqqa kilgen evolytsiene saqtaj etrafly kyzetep сыqty. Baştaraq rus patşalary көncöşyştan öjrense, alarğa oxşarğa тырыşsa, sonraç ise bu xelne tulajym kire qaça başly. Hem bu XIX çasyrda Kөncöşyşqa qarata rus sejesetende milli rasacylyq dөrөçөsene kyterele. Ul sejesi eşçenlekte dö, dini hem medeni ölkelerde dö saçylyş taba. Kappellernyñ dokladcy saqtaj çyna bөxesler

berse — ul corlarda Awropa hem Aziende taralğan taçyn cire (cuma ylete). Ul şulaj uq söwde-ekonomika me nes-

F.Latifi.

sөwde itkөн digen fiker alğa sөrele. Ə Julaj Şamil uqly ise Altyn Urdadan Awropa illerene, şul isөpten Italiөгө, kyplep bodaj çöşarşlyş faktlaryñ kiterde.

Min dö өstөp qujarğa mөçbur bulдыñ: Altyn Urda jarlyqlary Italiөdөн kite-relgen көөşegө jazylyğan. Bolary da tarixi fakt. Dimök, Altyn Urdanyñ kin xalqara mөнesөbetlere bulğan dip raslarğa nigez bar.

Ber syz belen öjtkөndө, Kөnbatyşta tatar tarix belen çyzyşyñ arta, janaca fikерlewge omtylşy sizelө.

Germaniө öjalimnөre Tatarstan turьnda

Sentöbr aýnda tatar tarixyna qaçylyşlyş taçyn ber xalqara öjilmi oçraşu buldy. — Qazan hem Gissen universitetlary Germaniөdө "Urtä Idel hem Tatarstan. Uzqanyñ hem bygengese" digen temağa fenni konferensia ytkөrdelar. Anda Qazannan akademik M. Ojomanof, tatar filologiөse hem Kөncöşyş telläre fakultety dekanı,

professor T. Öjeliullin, XIX çasyrğa qäderge Watan tarix kafedrasy modire, professor I. Jermolajef hem tatar xalqy tarix kafedrasy ölkөн uqytucyşy I. Öjiläçef qatnaşt. I. Öjiläçef Qazannyñ tatar bistөsena baçyşlançan dokladyn saf alman telendө uqydy. Alman öjalimnөre mas'älägө çitdi hem aýaq kyz belen qaraj belylären kyrsattelar.

AWSTRALIƏ

Таныш булырыз —
Сәғит SADRİ

Nice babalarǵdyr Mamadǵy rajonında tuyr-ypser, sonqǵ babasǵ Sadertdin qart Qazaqstanǵa barǵp sǵǵa Sәғit abzǵyn. 1910 jyllar baǵında babasǵnıń tәrsek ulǵ Salix, jәqni Sәғit abzǵynıń etise, abzǵyǵ Oǵliexmet belen berǵe Qıtajǵa sǵǵp Oǵlǵa sәherende tәplene. Sәғit abzǵy isә 1917 jılın avǵustında Qıtajda tua. Baǵta tatar mektәbende uqǵj. Annarǵ etise aqǵan urǵs mektәbene jәri. 1934 jıldı jegermelәp bala belәn Taşkinge bara. Rabfakta ike jıl uqǵannan son ul institutǵa qabul itele, lәkin awǵrǵp kity sebeple, aǵa uqǵrǵa turǵ kilmi. Qıtajnıń Taşkingeǵe general konsullıǵında eǵli.

Illence jyllar baǵında Sәғit sәwdә eǵlere belәn Şanxajǵa barǵp sǵǵa. Anda senlese Şefiqe hәm enese Mәxmyt belen kyreşә. Sәjleşә-ujlaşa torǵac alar Qıtajdan kiterǵe digen qararǵa kileler. Dәnja qulasa şul! Kiterǵe viza alǵan ecen alarǵnı tәrmәǵe jabǵp qujalat. Şul jabyludan Sәғit abzǵynnı yzene sigiz jıl zindanda ytkerergә turǵ kile.

Qıtajda bolǵawǵ kәnnәr baǵlana. Kәnnәrdәn ber kәnne tәrmә baǵylarǵnı yterep taşylar. Sәғit abzǵy irekke sǵǵa. Annarǵ da әle ul un jıl buǵna umartalǵta qasǵp jәşi. Qıtaj belәn ike arada eǵler çajǵa salǵna baǵlaǵac ul nihajet Avstraliǵe kyser kite.

Inde menә Sәғit aǵa Sadri — Tatarlarnıń betәndәnja kongressǵ delegatǵ. Kongressǵa ul aldan uq kilde, çәnki әle aǵn tatar ensiklopediesene Awstraliǵeǵe tatar milli çәmәjietә turında meǵlymet ezerlise bar ide. Annarǵ ul Tatars-tannıń Fәnnәr Akademiesә prezidentǵ Mansur Xәsenof çaqǵruǵ belәn Qazanda ytkerelgen tyrkologik konferensiәde dә qatnaşǵ. Menә şundǵ tәlǵsyz keşә inde ul, Sәғit aǵa!

S. XӘSӘN.

KANADA

Kem ul - Talip KYDEKI?

Beznen millettәşbez ul - Talip Kydeki! Əjel Xәzer Kanadanıń Monreal' sәherende jәşi. Şul sәhernen ber kolledzında arxitektura hәm sǵzım fәne uqǵta. "Mәselman tәrki çәmәjietә" oǵyştıǵan. Tәrki-tatar arasında milli, dini eǵler belәn çitәkcelek itә. Qǵslarǵn atna saǵn tatar balalarǵn yz eǵene çıǵp, tuǵan tel, çır dәreslere ytkerә. Qorban, Ramazan eǵjetlaren bejrem ity, nikaх, ylem-çitem eǵlere belәn dә sәçellәne. Yz jortı janında meçet acu ecen urǵn alǵan. Meçet qarǵında meдресә oǵyştıǵrǵa xǵjallana.

Talip Kydekinen nәsele Penza jaǵynnan sǵqqan. Çәmәjietә Nailә belәn ikesene ike ullarǵ bar. Zurǵs - unber jәşlek Kenan da matur itep tatarca sәjleşә.

Ə bit Talip Kydeki Manczuriәde Xajlar sәherende tuǵan. Anda ul rusca belem alǵan. Əti-enisenen eǵerәp grafikasǵn eǵjrengәn. Qıtajda sotsializm qanat çәje barǵan saǵn Manczuriәde qalǵan tatarlarnı ıǵrǵaq qǵsalar, kәclәp SSSR-ǵa qajtaralar, tәrmәlerǵe utırtalar. Kydekiler çailәse monnan sǵǵp qasǵp, tora-bara Kanadaǵa kilәp tәplәnerǵe meçbyr bula. Talip anda sawıt-saba juu, uram seberyden baǵlap, tәrle eǵlerde eǵli. Annarǵ Monreal' universitetn tәmamlıǵ.

Talip Kydeki tatar tarıxǵn bik jaxşǵ bele. Ul Japoniәde, Qıtajda sǵqqan tatar kitaplarǵn uqǵp bara. Oǵmymәn, ul bik kyp teller bele. Yzebezde sǵqqan matbaǵalar belәn dә tаныşp bara iken. Menә "Dәnja" gazetnıń da berence sanǵ alarǵnı qullarǵna barǵp elәkkәn. Baǵ me хәrrirebez isemenә çibәrelgen hatında ul neǵ menә şul turında jaza:

"Mәxtәrәm Rimzil efәnde - Sezlәrenen zur awǵrlyqlar belәn kyp waqıt hәm dә eǵ quǵp sǵǵarǵanǵ "Dәnja" gazetasǵnıń berence basǵsıń Kanadaǵa jәşәgen bez tatarlar uqǵp bik tәbrik ittek. Bu julda kyrsәtkәn batırlıǵıǵ ecen gazetada eǵlәgen bәten millettәşlerеbezǵe tәbriklerеbezne çiberebez.

Kanada tatarlarǵ kybese tәrek әlifbasǵn belәp jaǵnǵaq kyrgәngә wә hәm dә kilәcekteǵe mәnәbetlerne dә alǵa çiberyde tәrek әlifbasǵnıń fajdasǵ bulasaǵnı uǵlar, Tatarstannıń da şul әlifbaǵa kyсуen telәp qalalar.

Xәzer hatımnı şunda betәrep, Watanda jәşәgen tatar milletene Kanadaǵa jәşәgen yz xalǵynnan bik kyp saǵynıç sәlamnәremne çiberem.

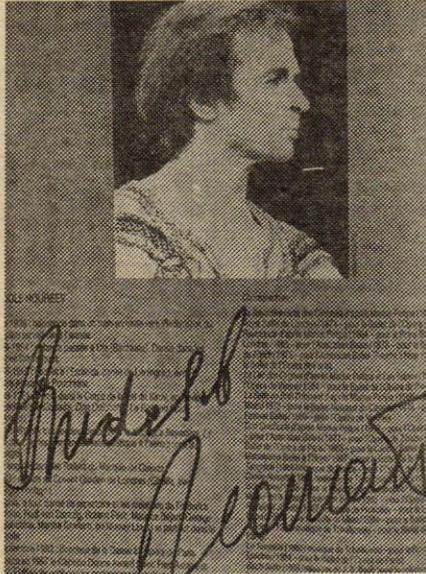
Xәrmәtler berlen

Talip KYDEKI."

Menә şundǵ ul - Talip Kydeki, beznen Kanadada jәşi torǵan mextәrәm millettәşbez.

Dәnja illәrendә millәttәşlerеbez

«Bez tatarlar...»

Biş yıl bujına Qazanda uzdırlıp kile torğan traditsion klassik balet festivale monnan son Rudol'f Nurief isemen jörtöcek.

Tatarstan Respublikasınñ Medeniet ministrıñ qabul itte. Ministr bojıñ Nuriefnıñ şəxsi rızalığına nigezlengen.

Opera hem balet teatrınñ baş bale-tmeyster Vladimir Jakovlev bu turda bolaj di:

- Ytken yıl beznen teatr saqıñ bujına Qazanda qajtqac bez ana: "Festivalebeznen seznen isemne jertyen bik telibez. İkence qajtuñızda sez bejrəm xıçası bulıp qajtır idegez," - didek. Nurief bik tösirlende hem şunduq rızalıq birde.

Rudol'f Nurief sonıñ tarqıñ Qazanda qajtqac bez gazetıñızda "Milletebeznen asıl zatlarınnan berse Rudol'f Nuriefnıñ biyce bularaq sehnede kyregne jazmadı inde," - dip ykenep jazğan idek... Əjje, kyregne nasıjp bulmadı şul... Meno bit bez nindi qehärlengen ilde jesibez. Beznen tatar-

ıñız tudıñan ulıñız denjanın in zur sehnelerde balet klassikasınñ tər rol'lären başqardı, e bez anı şul rol'lereñde ber gene tarqıñ da kyre almadıq!.. Balet ostası bularaq ıña tygel, bez inde anı simfonik orkestr dirizorı şıfatında da kyre almajacaq. Senki ul inde qıñnarın altıñında beznen arabızdan mengege kitte...

Beten denja gazetlar bereñce bitlerende zur-zur itep anıñ fotosyretleren bastırdı, anı juqaltudan asıñır meqeletler jazdı.

Min şuna aptıñız: 1961 yılda rus sınıbarlıq anı cit ilge gastrol'ge kitken çirenneñ şunda qalırqa meşbur itte. Ə xəzer inde, ul denja qujıqac, Resejde sında torğan gazetlar anıñ turında şılar-şılar: "...он столько сделал для российской культуры, что любые, самые сердечные слова при-

знательности здесь немногое выразят" ("Росс. газ." N7), dip jazğan bulalar.

Urıñlar yzlörenneñ başqa tere millet bulıñ tanıñlar, berer ölkede talant kiler sıqtıñ, anı yzlösterer qujalat. Ul qıñnamı son! Bik kypten gene de tygel «Новая волна» radiostansise bolaj dide: ene Udmurtiede çıñlar yte, prezident sajlamaklar iken?! Xezzer inde Mıñısıda qıñna prezident sajlıñız qaldı... Xalıq qeder xalıqñ şıñlañ kimseterge kiräk bit!.. Rudol'fna da xəzer gel urıñ itteler. Əjje, ul inde xəzer yzen jaqlıñ almıñ. Lekin bit anıñ jazıp qaldırğan kitaplar bar, alar anı hertere heçymnerden saqlıñlar!

"...Bez tatarlar. — dip jazıp qaldırğan ul ağıñmasıñ itep. — Minem eniem Qazan digen qeçer matur, borıñız şerhe tuğan.

Min yzemnen rus bulmıñca tatar bulıñnıñ niden qıberet ikeneñ aermasıñ itep eñte almıñ, emma yzemnen tabıqetemdege yzgelekne tojam. Beznen tatar tanıñında qan tizrek

aqadıñ sıman, herdaim qajnar sında qezerder sıman. Annar min bez jazıñmıñraqıñız, xisleräk, sizgerrekbezder sıman tojıñ; beznen xalıqñızda aziatlarqa xas bulıñca monıñız, xis-lelek bar, monıñ inde beznen borıñız babalarıñız - asılzat sılu çajdaqlardan kilgen şıfat dip eñterge bula. Bez ul - sizgerlek hem qatı qullıqñız qıñız ber qatnaşmasıñ, monıñız qatnaşma ruslarda sirek oçrıñ... Tatarlar tiz qabıñız kiter, kereşke tiz quşılucan, emma alar bejlenek tygel, şul uq waqıtta qıñız qanıñ, e qajcaq xetta terekdeñ xejlekör de. Tatar ul bik te qatlawlı çanwar, min de neq mene şundıñ çanwar bulam inde."

Bu jullar Nuriefnıñ N'ju-Jorkta 1963 yılda sında "Aftobiografiem" digen kitabında jazılğan, 28 neç bit. Meno anıñ originalı.

We are Tatars. Mother was born in the beautiful ancient city of Kazan...

I can't define exactly what it means to me to be a Tatar and not a Russian but I can sense the difference in my flesh. Our Tatar blood runs faster somehow, is always ready to boil. And yet it seems to me more languid than the Russians, more sensuous; we have a certain Asiatic softness in us, yet also the fougue of our ancestors: those lean, superb cavaliers. We are a curious mixture of tenderness and brutality — a blend which rarely exists in the Russian. Tatars are quick to catch fire, quick to get into a fight, unassuming, yet at the same time passionate and sometimes cunning as a fox. The Tatar is in fact a pretty complex animal — and that's what I am.

Ni ezen keşe anıñ YZ syzeno ıñanmasqa tiesiñ!

Beznen tatarınñ ikence ber meşur ulıñnan - dirizordan - Qazanda qıñ urıñ zurnalistıñ sez yzegezne tatar dip xis itesezme, dip sorıñ. Şul sorawqa ul: nişlep sez minnen bu turda sorıñız? - dip çawap birde.

Əlbette, başında kamil ağıñ bulıñ keşe keşegem monıñ soraw birerge ties tygel.

Əjtkenebezce, Rudol'f Nurief Kөнbatş illerinen in zatıñ teatrlarında bide, anıñ ezen maxsus xoreografik eserler jazıldı.

1983 yıldañ birle Nurief Paris opera-

balet teatrın sənəti çitəkcesə ide.

Qasrın dahi biycesə ikənə turnda dənjadaq bəten matbuqat jazdı, bez gene ana elle ni östi almabız inde. Əjtəse kilgenem şul - ul urıs tygel ide! Parizda urıs ziaratında çirlərgə wəsi-et itken, imeş...

Distə jıllar bujına qəziz ənkəse belən, tuqannar belən kyreşy tygel, xat alyşyda da rəxset itməgən ilgə əlbəttə inde anıy uzənə gəwdəsen qajrtarış kilməgənder.

S. IBRAHİM.

Amerikanın San-Fransisko şəhərində tatar cəmcəiatə eşləp kilə. Bu cəmcəiat Kaliforniə ştatında jəşəwce tatarlar əsen bylleten səyərə. Şunda jazylıqanca, dənjanın bəjek biycesə Rudolf Nurief wafat bulıqac bu cəmcəiatkə xəjer-sədəqa kiterə başlıjlar. Sənki Nuriefnə monda jaxş belələr.

Cəmcəiatkə kergən aqcadan Nurief fondə buldırgə qarar birelə. Amerikada jarlı-jabaqaj balasna uqırgə kery bik qıbn. Şunı istə totıp, sələtle balaların sənçət uqu jortında uqıruqca aqca Nurief fondənnan toylısaq.

Minem irem Rossie Fənnər Akademiesenə xəbərce-əzəsə, Başqortstan Fənnər Akademiesə akademigə, Rossie Fənnər Akademiesə qarşındaq mexanika həm maşına tozy institut direktor Marat İhamofnə Amerika Kuşma Ştatlarındaq Djuk universitetinə leksiə uqırgə saqrıdılar. Tabiqi ki, min də anıy belən kittem.

Quşma Ştatlarda tanış-beleşlərebəz juq ide. "Dənja" gəzitenə baş məxriri Rimzil Wəli bezne qarşılavların utener, Fərit İdellənə Nju-Jorkta jəşəwce abıjsı Fuat Agi əfəndəgə xəbər ittergən. Qarşılav bılırmı-juqmı dip, bik dulqınlıq, borcsıy bərdıq. Oqırtan kiler təşəbezzə "İhamoflar" digen jazu totıp toralar! Agilar belən qocaqlaşıp, jılaşır kyreştək. Alarda ike kən qunaq buldıq. Agilarnıy ətiləne Əmrulla abzıj, ənilərə Şəmsenür ara iskitkəc qunaqıy keşelər, Fuatnıy cəməjətə -

tarixnıy jaña ber əlkəsənə acıq tartı. Məsələn, Per'm jayında tabılojan ber sawıtnıy (1 rəsem) tənənə cyker çajdaq surətə təşelgən, ə tısqıy jaq citenə «Hunuq şadı Asuq xum», jəoni "Hun şahı Asuq əfəndə" dip jazılojan. Asuq turnda moqarş da qızıqlı məojmatlar bilgele ide. İkence ber Altın jөгertelgən komeş sawıtnıy (2 rəsem) ecke jayına at mənər, qaban dınoyız awlıojan patşa syrote jasalojan, ə artqı jayına mondıy jazu jazılojan "Kəp (patşa) Dengiz (Dengiz - isem)yky (aqıl iəse - titul) kisəkkəjy (qıylıy). Saxlıojan saxlasun kəp tənriq."

II-III jözlərgə qaraojan ber sawıtnıy tənənə dyrt qullı nindider patşa, jaki tənre syrote jasalojan. Anıy uq qulında qojas, sul qulında aj, ə astaoy sul qulı buş, uq qulında isə wacir (skipetr). Bu sawıttaoy jazu:

Kerk menizi torhuməkm,
Cəkəty ulurupənəm.
Kərun, corıln, cəkərlın,
Moqlan, səcilon, sorulun.
Jəkenyl, menjilyn, satulan,
syzləli darnıy nom - syz syzlən.
Jazudaoy barlıy syzlər də boynoy tərki jazmalarınnan tanış. Jajınca tərçeməse bolajraq:
Kyrkəm kyreneş tozy,
Cəkəjləp (tezlənep) utıru.

AMERIKADA JARTY JYL

Naile, ullar Kamil belən Rawil. Əmrulla abzıj, Rəsəjdən Qıtajoya kitkən çirenən 20 jıl GULAGta utırojan.

Bezneq tormış belən, xəllər belən qızıq-sıyır, qarşılıq-awırlıqlar turnda işetər, borcsıy toralar. Alar bezne Filadelfiə şəhərənə ilter qujdılar. Ajıyılışqanda Fuat: "Əgər Tatarstanoya jərdəm kirək bulsa, bezneq Aq Jortqa uter kererdəy keşelərebəz də bar," - dip qaldı.

Djuk universiteti bezgə bilet çibərde, həm bez, rojezdə utırtıp, Waşington aşı uter, tabiqətnə maturlıoyna soqlanıp, tirə-jyndəge cistalıqqa xozurlanıp, Tənjaq Karolina ştatına jul tottıq.

Bezgə qunaqxanədə əc bylmə birdələr. Kirək-jaraqın yzəm satıp alıp, yzəm əzerləp, jartı jıl bujına şundaoyca jəşər qaradıq.

Andaoy tatarlar miña bigrək tə nərsəse belən oşadı: alarnıy barış da universitetlarda uqımaojan bulsa da, oğreş-əjdətlərebəzne, telebezne saqlar, baj ruxi dənja belən jəşilər.

Tatarlar saqrıy bujınca San-Fransiskooya bardım. Anda Ənmeçihan xanım belən Cənəit Saranooy əfəndələrdə qunaq buldım. Kongressda qatnaşqan tatarlar belən ocaşır, səjləşər, künəllərebəzne busatıp qajıtıq.

Ajsılı İLHAMOVA.

SERLE JAZMALAR

60 jıllarda J.V.Knogozofnıy Amerikadaoy XII-XV jözlərgə qaraojan maja kul'turası jazmaların uquy tarix əlkəsəndə dənjakuləm acıqlardan sanaldı. Qazan universiteti professor Əzh ər Məxəmmədinə bezneq eraoya qədərgə corə qaraojan

h un əlifbasın h əm jazmaların. jəoni antik corə qaraojan tərki jazmaların acıy şundıy uq əhəmiətə iə.

Jazmalar Əzh ər Məxəmmədigə İzaw arxeologlar aşı kiler kerə. Iran, Vizantiə, tərki (boləq, xazar, tatar) tənkeləren acıqlasa da, altın-kəməstən jasalojan, tanış bulmaojan bəniçə tən-kənə kiler səyış, ser bulıp qala.

Barı tik ike jıloja suzılojan tikşerenylərdən soñ oyna alarnıy bezneq eraoya qədər II jözlərdə jujar utraq kul'turaoya iə bulojan Turan dəwletəndə suojılnıy acıqlıy həm andaoy jazmaların uqıy. Jazmalar monnan 2800 jıllar elek barlıqqa kilgən arami inlasında. Bu aqcalardaoy jazuların uqısañ awdaoy patşa, jırtıq cənleklər, jort xajwannar, qoş-qort h əm başqa tərle rəsemnər cyker jasalojan İdel-Culman bujlarında həm qajber başqa əlkələrdə xəzər də tabıyır torıy kyp kənə sawı-sabalardaoy syzlərne də uqır-anlar bula. Şulaj itep, Məxəmmədi bu əlifbanıy serənə təşenye belən

Kyr, sora, cygələ,
Moqlan, sajlan (qabul itel), sora.
Tabın, səjen, bertuqtawşy
Səjlən, tıylıy inanu syzen səjle.

Başqa kyp kənə tabıdılar, məojmatlar da bezneq eraoya qədərgə corlardan başlanojan, moqarş bezgə məojlym bulmaojan sivilizatsiə turnda səjli. Anıy yz əlifbası, baj, tərçemələşterergə xəzergə syzlər çitməslək ədəbi tele belən bərgə rəsem sənəjətənə də zur yəşkə ireskənlege kyrenə. Bu kul'turanə əjrəynəy kiləcəge də bar, cənki çir astında da dənja muzeylər fondlarında da aña qaraojan əjberlər bik kyp.

Naif AKMAL

AWЫR FIZIK EŞLÖRDÖGE TЫRЫŞLЫQ, ЈAW QЫRLARЫ-NDAQЫ QAHARMANLЫQЫ BELӨN DAN QAZANQAN TATAR MILLÖTE, 440 ЈЫ BUJЫNA IZELGӨN BULUQJA QARAMASTAN, ANЫN WӨKILLÖRE ŞAXMAT BUJЫN-CA DA BAŞQA XALЫQLAR BELӨN RÖTTӨN TORA ALA. СӨNKI DӨNJA KYLÖMENDӨ TANЫLQAN RӨŞIT NƏÇMETDINOF, ALISƏ QƏLLƏMOVA, ARTUR JOSЫPOF, QJATA KAMSKILAR BAR!

Qazan şähärendä şaxmat turnirlarы bula tora. Uzojan jыlnың dekabrendä dä xalыq-ara şaxmat festivale buldı. Andä tanыlqan grossmejs-

UL KӨN KILER...

er, xalыqara sport master-larы qatnaşты.

Nojäbr axыrndä isə Qazanqa ätise Rөstäm belән dөnjakylәм tanыlqan grossmejsler Qjata Kamski kilde.

Berence tapqır respublikabız başqalasыnda alar monnan biş jыllar elek Rөşit Nəçmetdinof isemendäge memorialqa qunaq bulыр

kilgännär ide. Әmma zamanalar iskitkec tiz yzğar: bu julь Qjata inde AQŞnың in köcle grossmejs-terь sıjfatыnda - ätise belән bergä Mәskәwgä, A. Alexin-qa basyşlanqan xalыqara turniroqa kilde. Turnir täm-lanlänqannan soñ alar Qazanqa qajıtтыlar. Monda alarnы juqarы dairälärdä dä, matbuçat wәkilläre dä, çadi şaxmat söjycelär dä

iskitkec сылы qarşыladı. Kamskilar belән oçraşu Jazucylar jortыnda buldı. Kilgen xalыq qunaqlar belән qybьqlы әngәмә qordь.

— Alexin turnirыnda Qjata өcence urыnnы aldı, — dide Rөstäm Kamski. — Dөresen әjtkändä, bez Mәskәwgä çinәrgä dip tygel, ejrәnergä dip qajıtqan idek. Qjatanың haman da trenerь juq bik әle. Qjata Tatarstan әläme astыnda ujnamaqсы ide, qybьçanьсqа qarşы, respublika xalыqara şaxmat federatsiäse әçzäsә bulma-çanqа, rөxsät itmәdelәр, Allahь teläsә, ul көn ber kiler, dip өmetlänәbez.

S. XӘSӘN.

TATARCA KITAP LONDONDA BASЫLA

Uzojan jы azaqыnda Londonda "Qazan" digen kitap basыlyр әçqты. "Janalif" xerefläre belән tatar telende basыlqan bu kitapta Selejman Baqırçaninың «Bөdөwam kitabы»nnan başlap Qjabdulla Tuqajqa qөderge şaqirler-nen islam temasыna jazыl-qan siqiri eserlere tuplan-qan. Şulaj uq moħaçirlyqta jөsegen şaqirler-nen eserlere de urыn alqan.

"Tomanь Albion" bujlar-

ына tatar kitabы nicek barыр сыqqan son?

Tybөndө Flys LATIFInың kitapny төzyce, tatar hem ingliz tellerendө kereş meqeleler aftory, şaqir Rawil BOXARAJEF belән өngөmөsen teqdim itebez.

— Rawil өfөndө, mondыj kitapny tuplaw fikere sezde nicek ujadы?

— 1989 jыlda Mynxenge "Azatlyq" radiosыna barыр сыqarqа turь kilde. Anың xezmetkerlere Almanioде jөsewce tatarlar belән oçraşu ojbьstьrdьlar. Menө şul caqta cit illerdege barlyq tatar-larnы berlestererdөj berer kitap kirek iken digen fikir tudь. Lekin nindi nigezde? Ujlana torqac ul tatar monь belән dinne berlestergen kitap bulыrqа ties digen qararqа kildek. Din hem

mon! Ul eserlerne tuplaw ө cen şaqıty aqtarыnyrqа turь kilde. Mәskөw, Qazan, Ufa kitapxanelere, cit illerdege сыqanaqlar...

Kereş meqelesendө isə qьsқaca tatar tarixыn birer-ge тыrыştм. Tuqan telen bel-megen tatar uqucsьь anь in-gliz telende uqыр tanьsa ala.

Dө resen әjterge kirek, kitap şaqıty awыrlыqlar belән dөnja kyrde. Başta Amerika, Finlendie tatar-larь belән se jөsep сыqтм. "Eşle, bulыşыrbыз!" — dideler. Basmxanө өcen diapoziti-flarыn Frankfurtta eşleter aldьm. Xeref çiu digөnnөren ise yzeme başqarыrqа turь kilde.

Kitap itep "Әxmәdie" is-lam çөmqietenen London bylege nesriete iqanө rөweş-ende сыqardь.

JANA KITAPLAR, JANA ӘSƏRLƏR

1944 jыlnың 18 majыnda Stalin bojыrgыр belән Qыгым tatarlarыna qarata kyz kыrmegen, qolaq işetmegen wөxşilek eşlende: alarnы tu-qan çirlөrennen quыр сыqar-dыlar. Сыныр өcen nibarы ike seqet waqıt birelde. Başыca xatыn-qыз, bala-çaqа, qart-qorы quıldı. Irlәр ul waqıtta Watan suqьşыnda ide. Keşel-erne mal yagonnarыna төjөp, işeklөren taqta belән

АСЫ JAZЫНЫ

qadaqlap, seргenge — Qazaqstan dalalarыna, Urta Azie jaqlarыna çiberdeler. Keşelernen inde julda bar-qanda uq bik kybese ylep bette, taqыn da kybröge acl-ыqtan, awыrlardan se r-gende helak buldı. Bu сн genotsid ide. Stalin hakimi-ete, imeşter, Qыгым tatar-larь faşistlar belән xezmett-өşlek itkөн digen сыltaw tapты. Faşistlar jaqlыna сыqуцylarның sanь urьs jeise ukrainnardan kybräk bul-maqan, әlbette. Әmma аjыгым keşelernen çinajete ө cen beten ber xalыqны өjejөplөw — хөттjн ашқан хөл.

Menө şuşь çөriplөnde-relgen, tuzдырыlqan, tarqat-ыlqan xalыqның асы jazыşып anь ber keckene wөkile — Kiparis isemle qызның tormыşы аша — yze-nen "Dingez balasь" isemle povestende jazucь Qojaş Timbistonda suretli.

Bu povestne "Sejembike" zurnalыnың 1992 jылы 9, 10 sannarыnnan uqьrqа memkin.

I. SAIMӨ.

Informatsiä almaşu ixtiaç şä-
ojetläp yskän bu zamanda yz-
ara elemtä urnaştır, anlaşı, xäbärleşü eşe, tabioj ki, kompjuterlarğa tarşırılacak. Əgär inde anlaşı, aralaşu natiçäle bulsın disəñ — maşına tele simvollarıñ bötän çirdä dä ber bulıy zarur. Kompjuterlar qajda oyna sьqmasın — Amerika jöisä Angliädäme, Japoniä jöisä Awstralädäme — alarda ingliz xärefläre urtaq standartı belän qajıy. Urıs xärefläre belän dä şulaj. Bu isä çir şarılıñ teläse qajısь rosmaojına bernice mizgel ecendä döres häm tögäl informatsiä çitkerü mömkinlege tudıy.

Bygenge köndä tatar telendä-
ge kompjuterlar, jazu maşınalar, telegraf apparatlar, telekslar öcen xökümät dərəçäsendä raslanıjan berdäm standart juk. Bu tarqata, östämä sьojymnarğa etärä. Ə bit, tora-bara alarda da tatar xärefläre öjomälgä keräcek. Bu — sorıbız, zamanıbız taläbe, häm, nih äjät, mästəqil Tatarstanıñ döwlät tele, h icşiksez, elemtədə yz urılıñ tabarğa ties.

Tatar telen kompjuterlaştırü terminä astında telne öjrəny, qullanu, döwlät oյşmalarında öjomälgä kertüñeñ öjät küpüril aspektların anlarğa kiräk. Alar — tatar tele xaqında oյ məojumatlar bankı, syzlek sostafı, fönneñ häm sөjösätneñ ajrım tarmaqları bujıncä buldırılğan berdäm terminnar fondı, telneç yses tendensiäläre, frazeologik berämläklär bankı, cit tellär belän saojıstırma syzlek h.b.h.b. bik küp tarmakların yz ecenä albtoja mömkin.

Bu jynöleşte ni dä bulsa eşlän-
öme soñ? Tatar telen kompjuterlaştırü östendä inde bajtaqtan birle meditsina institutı professorı E.G.Ulumbekof, Qazan universitetiniñ isäplaw matematikası häm kibernetika fakulteti öjalinnäre Cəwdät Solojmanof, Ravil Hädiäf ezlekle sө-
ojellönep kilälär. "Tatar telen kompjuterlaştırü döwlät programması" projektı eşlände. Öjomumən, universitetta tatar

telenəñ kompjuter fondıñ buldırü jynöleşendä daimi eş alıp barıla.

Amerika Quşma Ştatlarında kompjuterlar qullanu häm berdäm kommunikatsiä buldırü kiräklegen anlaw öcen xökümətke 15 jıl kiräk buldı. Bezneç waqıt-
bız barmı?

Wakıtıbız juq dərəçäsendä, ömma Tatarstanda şartlar çitörlek.

— Optik texnologię häm priborlar tozy institutı xäzer-

ge BDB döwlätlärendä elemtönen çepselle optika töre öcen multipleksorlar häm dimultipleksorlar çitesterüce berdänber oյşma. Anı respublika öcen öjät fajdalı şartlarda fajdalanıroja mömkin.

— Multipleksorlar çitesterep biry isäbenä, mäsälän, başqa illerdän kiräkle külämdä çepselle optika kabel'läre albtoja mömkin bulıy ide.

Aloja kitkän illerdä, mäsälän, çepselle optika liniäläre bazasında kompjuter celtäre töz-
elä häm fajdalanıla.

Keckenä genä beleşmä: elek-
kege GDRda elemtä sistemasıñ yzğärtöp qoru öcen bilgelängän kapital sьojymnarıñ 50 protsentı çepselle optika, 40 protsentı SVC elemtä, 10 protsentı çirdäge stansiälärne kamilləst-
erygä sarıf itelde. Şunlıqtan, Tatarstanda kommunikatsiälärne ysteryñeñ döwlät programmasıñ eşlögändä telefon häm informatsiä celtärlären tözneyñ berdäm strategiäsen buldırıñ kyzdä to-
aroja kiräk.

Tatarstan döwläte dənja bazar-
ında konkurensiägä sölätle towar çitesterüce bula albırıñ? Bu — towar häm xezmät kürsötüñeñ sьjfatına, bөjösenä häm anıñ nindi tizlektä bazarğa sөjürilüb-
nä bөjle. Yz ciratında, produksion-
neñ yzqıymnäten kimety, anı öz-
erlöv, çitesterü, satu häm xezmät kürsötü öcen talöp itelgän waqıtınıñ qışqaru — eşlekle informatsiäne eşkörtü häm tarşırıñ tizlegenä bөjle. Şulaj

iter, elemtä iqtisadınıñ in möhim ber komponentına öjlönä. Ber yk waqıtta kommersiä, ekonomika, fön, juridik, döwlät h.b. informat-
siälär bankıñ buldırü da öjät zur əh ömiätke iä. Zamanca kommunikatsiä celtäre nigezendä informatsiä almaşu bazarı buldır-
mıj torıp, Tatarstan ekonomika-
sınıñ başqa BDB döwlätläre belän saojıstırında östenlekle yses-
enä ireşep bulmajacaq.

Keşelek dənjası ysesendä, anıñ intellektual' häm ruxi dərəçäsen kütrüydä tarixta tiñe bulmaojan ike borılsь corı bar. Alarını berencesä syzne-fikerne beldery öcen xäref-tamojalar ujlaj tabu bulsa, ikencäse — şul jazojannı çiksez kübөjtü mömkinlege, jöjni berence basmaxanələr, tipografjölär barlıqqa kilü. Bygenge keşelek dənjasın şuşı ike qazanıştan başqa kyz aldına da kiterü mömkin tygel. Jana menjıllıqqa kerer aldınnan keşelek aqılı yzenedä əh ömiäte belän jazu ujlaj tabudan häm tipografjölär barlıqqa kilydän kim bu-

Imaojan bөjek acısь jasadı häm öcence revolysion borılsь corına ajaq bastı. Monıñ — kibernetika fönneñ ysesä, zamanca kompjuterlar buldırü. Alarını aqılı häm belep fajdalanıjan xalıqlar, iller sivilizatsiä ysesenäñ jana etabına köcle ыojım belän kerer baralar. Bygenge köndä çir şarılıñ torle rosmaqlarına sibelgän tatarlar uqu-jazu öcen ec töre grafika — Tatarstanda häm BDB illerdä kirill xäreflären, Rumıniä, Finlëndiä häm Törkiädä latin xäreflären fajdalanalar. Şulaj uq, qajda jöşöwlörnä qaramastan, ölkän jöstөгө keşelärneç öle h aman öjöröp xäreflären dä qullanıñ bilgele nersä. Şunıñ öst-
enä, latin xäreflären qullanuda da törlelek jöşöp kilä. Finlëndiä tatarlar, mäsälän, nigezdä, töreköl-
österelgän latinıñ alojan xöldä dä ana tatar telenä genä xas awazlarını beldery öcen maxsus xäreflər östөгөннөр. Rumıniädä dä şundıj uq xöl kызatela. Ləkin ul imla da Finlëndiänekennän ajrılışbraq tora. Qazanda fajdalanılış latin

xärefläre yzenä ber töre. Menä şuşı nersä bezgä yzara aralaşırğa, mädönietneç töp acısь — gozitzurnal, kitapların taratırğa qomacawlıq itä dä inde. Bötenebez ber teldä sөjləşep tә, bez ber-berebez-
nen ni jazojannı anlamas dərəçөгө kilip çitkənbez.

Urıs imlasınıñ tatar häm, öjomumən, törki tellergä jatmaojanıñ küplergä məojlym. Awazların əjteleşä, artikülatsiä bu ike teldä ike töre, kirill xäreflären qullanu tatar telenäç awaz sistemasıñ da boza. Urıs alfavitında tatarğa bötänlөj xas bulmaojan xäreflər tulıp jata. Ə in kiräkle xäreflər isä bötänlөj juq.

Nindi jul bar soñ? Bezneçä, klassik latin xärefläre tatar telenäç awaz sistemasına tulajım töngäl kilerlek imla tözergө mömkinlek birä. Bu töqdim inde bajtaqtan öjtelep kilä. Latin xäreflärenäç tatar telenä çajlaştırılğan bernice variantı da töqdim itelde. Törkiädä ytkerelgän tyrkologię konferensiäsendä qatnasqan öjalimnärebez başqa törki xalıq wäkilläre belän kiñəşep, yz variantların eşledelär. Tatarstanda latin xärefläre belän jana basma — "Dənja" xalıqara tatar gozite sьoja başladı.

Məqälə avtorına şuşı jana gozite öcen kompjuterda basu texnologiasen (şul isəptän, xäreflər sisteması) häm original' klaviatura özerlöv bөxete eläkte. "Dənja" nı tatar tele öcen töqdim itelgän teläse-qajısь variantta sьojaru mömkinlege bar ide. Ləkin bez iske "Janalıf" kә nigezlönyne.

qulajrak tapıtk. Berencedän, öle anı xöterlöwce bulıñ isän. İken-
cedän, ul zamanına kygä şaqıtıj unaj itep eşlängän. Öcencedän, ul qajcandır rəsmi qabul itelgän imla.

Ömma bez "uau" nı beldery öcen W xärefen kertfek. Şulaj itep, 34 xäreflən torojan şaqıtıj uq kamil ölifba barlıqqa kilde.

Xärefläre klaviaturada urnaştırıñ ajrım əh ömiätke iä bulıñ östörök öjtkän idek inde. Berdän, klassik latin sistemasında

артық боymasqa, ikenceden, tatarnıñ in jıs qullanıysı xereflereñ uñajlı urınoja qujarğa da kiräk ide. Şunıñ östene, fonetik prinsip ta saqlanıroja ties. Jömi, jıs qullanıya hem jöneş kile torojan xerefler ber tiröderek tuplanıya. Bez ul maqsatka, nigezde, ireşä aldıq dierge mömkin. Buşar qalojan qajber tojmölörgö östeme röweşte Ü, Ö, A" xereflereñ de urnaştıru bu klaviaturada tatarca oyna tygel, öbölki töreksö, almanca h. b. tellerde tekstlar çiaroja mömkinlek bire.

"Dönja" öcen eşlengen klaviatura hem drajer latin-oja nigezlengen tatarca kompjuter sistemalarına nigez, ölge-yrnek bulır xezmet itä ala. İn möhime, ul xözer ömöldä jöryce jazu maşınkalar, kompjuterlar hem başqa texnik caralardaoy töp kimcelektön — tatar xerefen kem nicek teli şulaj citke sibı, in uñajsız çirlöge quju kebek kimcelektön azat.

Latin xereflereñe kucy töre qitojalaroja sibelgen tatar xalqı öcen berdem imla buldıru digen syz.

Waqıt aoyşın tuqtatır bulm-ojan kebek, telibezmé-telömebezme, irtöme-sonmı bezge dö matbaoya eşendö kompjuterlar-oja kucergö turı kilöcek. Dimök, xözer in qulaj waqıt. Tipografio eşlören kompjuterlaştıru hem latin xereflereñe kucyne parallel' alır bara alsaq, bez tarixi şartlardan kilir sıqqan şuş zarurlıqnı xalqıyız fajdasına, anıñ kilöcögenö jynältö alır idek. Xalıqara "Dönja" gaziten sıojaru täcribäse bu fikerné raslaw öcen misal bulır xezmet itä ala.

Tarix hem cor tatar xalqına taoyın ber mömkinlek tudırdı. Şulaj itep, iqtisadnı, şuk isäptön matbaoya eşen kompjuterlaştıru, zamanca kommunikatsio celtöge buldıru hem jazıybızın bötän dönjada qullanıysı imla-oja kucyru bygen millätebezge cıksez mömkinleklär bire, jaña qazanıslar-oja jul aca.

Rinat JAKUŞ,

Qazan universiteti dosenti.

Aprel' başında Qazanda, Milli medeniät yzögendö Tatarstan tamaşasılar öcen bötänlöp diärlök tanış tygel jaña bertökem sıoyış jasadı. "Qazan gruppası "Bödretdin" digen isem astında sıoyış jasawcılarnı qazanlılar artırap hem öçörlöner tıñladılar disem, jaloyş bulmas. Sönki "Sin sazınlı ujnadıñ" kebek kiñ tanılojan tatar köjlöre belön bergö söxnädön "Il'mira", "Spekulä-

löşer uramoja ujnaroja sıyqqac qına finca öjrendem.

Min yzem xözer "Stokman" digen firmada eşlim. Tanılojan zur magazinnarı bar. Bötän törlö öjber satabız. Seznençö öjtsök universal' magazin bula inde ul. Anı Skandinaviädö in zur kibet dip öjterge jarıj. Yzem eksport, jömi biznes belön şöjöllönöm. Şul bylekneñ başıoy bulır eşlim.

Bezneñ xözer Rusiädö öc kibetebez bar. Keckenö kibetler. Öcese dö Mäsköwdö. Xözer menö Piterda acabız dip torabız. Taoyın Estoniädö, Tallinnnda... Eşlörebez uñışlı barsa, bu eşne taoyın da ysterergö niätlibez.

■ —Bölki öle Qazanda da acarsız...

—Alla bojrısa...

■ —Eşegez bik kyp waqıtın ala ikön. Konsertlar belön sıoyış jasaroja, cırlar icät itörgö qajan waqıt çitkerösez dimme.

bar. Menö bu konsertta sıoyarabız ber altılar çır.

Lökün konsert mondaoy traditsio bujnca tygel. Ul beraz jaña törlö dö... Jazojan muzıkamda siz-elöder ike töşir. Ber jaqtan tatar ah öñnere, ikence jaqtan rok-muzıka-oja, Awropaoja, Amerika-oja tartım stil'. Tatar cırlarına da jañaca aranzirofka eşlibez. İngliz gitarist muzıkasına tatar cırları icät itöm. Qızıq öjberler bar.

■ —Çıroja şiojlerne kem jaza soñ?

—Yzem. Yzem jazam. Menö, mäsölön, "Spekulöntlörgö sälam" digen çırda mondıj jullar bar:

Kyzem bik awır, acıymıj, Kyzem nik jaqtıyq saoyılmıj. Kem turıyqnı qasırojan Hem azatıyqnı syndergön?! Tormışım bik awır, zöllögez, Julımın çönnötkö çinçölöjtez. Şulajım ujlaj jatasın, Başqalardan jardöm kötöşen.

Bu şunıñ öcen, sönki min Finlönäädön kilgön sajn "Sin bezge bulıs, sin şundıj baj, sezde bit barsız da bar", —diär. Şulaj sejlilör. Ul alaj tygel. Bezge bit ul bajlıq tegennön, kyktön töşmi. Bez eşlör alabız ul bajlıqnı. Ul çır menö şundıj bemi eşlömice "Kyktön jawşın ide bajlıq" dip jatıslar-oja jazılojan.

■ —Taoyın ber soraw: Qazandaoy konsertlar-oj-özda nindi gruppa belön sıoyış jasıyşız? Bolar qajdan kilgön jegetler?

—Bolar barsız da Qazan jegetlöre. Bu jaña ansambl'. Iseme — "Qazan gruppası "Bödretdin". Min menö Helsinkidön. Mömkinlegem bulojanda min eş belön Mäsköwgö jıs jörim, kilgön sajn gel Qazan-oja aşojam. Bik talantlı jegetler alar. İkese tatar jegete, öcencese jartılas tatar, berse urıs jegete, berse jartılas cegön... Min bolar öcen qurğqmıj. Alar professional. Yzem öcen qurqam, syzne döres öjtermenne-juqmı dip.

■ —Gözit uquclar-oja nindi telöklär öjter idegez?

—Jaña waqıtlar kilde, jaña mömkinleklär acıldı. Şunja kyre tatar xalqı yz telendö qurıqmıjca sejlösen, tamırın tapsın, ödöbiatın öjrensön. Berkem dö anı qırsıtmasın, hem ul da berkemne dö qırsıtmasın. Tatarstanda tora ikön urıslar, jöhydiler, başqa millet keşelöre —alarnı qısu bulmasın. Bezneñ dinebezde dö öjtkön bit: "kemne dö jamanlama, ömma yzene dö jamanlar-oja irek birmö" dip. Bez bit dönjada jaloyız tora alıyız. Bötän xalıqlar-oja ber-berse belön dus jöşörgö kirök.

F. FATIX

ÇYRLY BIZNESMEN DƏNIS BƏDRETDİN

ntlörgö sälam" digen hem başqa şaqıtıj sejer köjler jañoyıradı.

Kemnör soñ alar "Qazan gruppası "Bödretdin" dö qatnaşıcılar? Kem soñ ul çırıs, kompozitor hem şaojr Bödretdin?

Monnan bernice jyl elek Helsinkidö "Başqarma" isemle tatar muzıka gruppası ojšqanın işeter belö idek inde. Bu konsert öne şul törkemneñ çitökese Dənis Bödretdinneñ Qazandaoy berence ajrım konsertı ikön.

■ Yze hem jaña muzıka kollektiv belön tanıştıryn Dənis bik jraqtan başladı.

Bezneñ babajlarınñ Finlönäädö kyckönöröne inde altmış jıllardan artıq. Alar Nizgar ölköse awıllarınnan kilgönner. Min yzem inde Finlönäädö tuojan ikence buyn wökile. Bez Finlönäädö milli azıyqlı isäplönöbez. Fin xalqı —biş million, bez sigiz jöz keşe. Lökün az bulsaq ta bez köcle, tuplanojan dip öjto alam. Sönki bezneñ babajlar baştan uq dini wö ödöbi eşlörne bik juojar totqannar hem bezde hertzaman möşöllimnör, imamnar je Törkiädön, je sezneñ ilegezden kilgön. Balacaqtan uq öjailöde bötän törbö tatar telendö alır barıla. Annan oyna fin telö öjrenölör. Min yzem dö keckenö saoyında tatarca oyna belö idem. Annan ysö

—Döresen öjterge kirök, waqıt qalmıj. Gel muzıka belön gene şöjöllöngön bulsam, min inde söxnögö ber unıj jullap elek yk sıyqqan bulır idem. Eş arasında oyna şöjöllöngö çitdi muzıka-oja öle gene kereşep kitö aldım. Xözer inde qırğq jösemö çiter kilöm. Finlönäädö gruppabız bar —"Başqarma" isemle. Anıñ belön sıoyarojan plastinkalarbız bar. Berse Rusiädö dö cıqtı. Qazanda da SUMda satıla. Şunda kyrdem.

■ —Yzegez jazojan nindi köjlöregez bar?

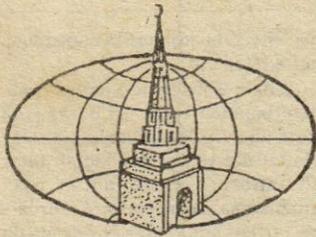
—Alar şaqıtıj cısla inde. Uzojan jyl Dönja tatarlar Kongressı waqıtında cırladım "Spekulöntlörgö sälam" digönen. Şundıj isemle çır.

■ —"Söwdögörlörgö sälam" tygelme?

—Juq! Ul "Spekulöntlörgö sälam". İke jaqtan qarap jazılojan ul. Ber jaqtan tatar xalqına jazılojan ul öle jaña waqıt acılojac, tırışıroja, eşlörgö telömice jöşöwcelöge. Yzlöre öcen gene tırışıcılaroja. Xalıqnı onıyroja alar-oja da jaramas ide. Spekulöntme ul, biznesmenmı... İke möşöle ul çır. Möşönen taoyın aldaraj öjtermen öle.

Annan soñ "Başqarma" plastinkasında jazılojan "Il'mira" isemle çırım bar. Qızlar iseme. Bolar inde Qazanda bökli işetelgönner. Annan soñ bytän jaña cırlarım

Tizden Bötendnja tatar Kongressı ytkerelgenge neq ber yıl tula. Bilgele bulqanca, anda daimi eşler öcen Başqarma komitet ojštırılqan ide. Ul berniqöder waqıt "ajaqqa basu" sorın kicerep, yz eşcenlegen ekrenlep çejeldere başladı. Asılda Başqarma komitetnıñ tıp wazıfası - meşteqil Tatarstan hem kypsanlı tatar diasporası menfeqetlören yzara köjlew, şuna kyre de başlanıç eşende Başqarma komitet şul wazıfayı yter öcen zarur sanalqan

BAŞQARMA KOMİTET KÖNDƏLEGENNƏN

rəsmi dokumentlar buldırdı. BK eşzaları şulaj uq tatarlar küpler jeşi torqan qajber töbeklerge barıp, andaq millətləşerebez belən oçraşır qemeli eşler başqarıp qajttılar. Qısqaca alqanda, bygenge kö nge başqarıqlan eşler:

- Başqarma komitetnıñ eşcenlek qağıdelere tuplanması buldırdı, rəsmi rəwəste terkeldi;

- Bötendnja tatar Kongressı Fondı tüzeldi, anıñ Nizamnaməsi buldırdı hem bankta aqca xisapları açıldı;

- Tatar xalqıñıñ milli-mədəni moxtariat konsepsiyası buldıru hem anı tormışqa aşıru jullarıñ bilgeləw, şulaj uq millətebeznen başqa mehim problemların ejreny öcen tüzələcek ekspert terkemnere turında qağıdeler tuplanması eşlendi;

- Tatarlar taralqan töbeklerde Başqarma komitetnıñ milli-mədəni eşcenlegen alıp baracaq Regional' yzəklere turında qağıdeler tuplanması buldırdı;

- Inde eşlep kile torqan içtimaqı-sejesi ojšmalar belən xezmetleşlek ity öcen içtimaqı ojšmalar şurası turında qağıdeler tuplanması eşlendi;

- 1993 yılın fevralende Perm ölkəsene Barda rajonı xakimiet organnarı belən berge Bardada milli rajon buldıru mə'sələsen qaraw öcen fənni-praktik konferensie ytkerelde;

- Başqarma komitet eşzaları hem xezmetkerlere Jekaterinbur, Sember (Ul'janovsk), Samara, Sarıtau, Cilebe şəherlərenə barıp, Başqarma komitetnıñ regional' yzəklören buldıru eşen xəl ittelər;

- Tatarstan xəkymətne me rəşəqet itep, "Tatarstan" tele-radioşirkete belən berlekte qısqa dulqınnarda tatarca radiotapşırular buldıru eşe başlandı, bu turında maxsus xəkymet qararı projekte eşerlende;

- Başqarma komitet tatar içtimaqı-sejesi ojšmaları şurasıñ tazyde aktif qatnaştı, tik sonqı waqıtta qıñna Tatar içtimaqı yzege qorıltajnıñ son bu ölkədə eşcenlek sylpenejde;

- 1992 yılın dikabrende "Sejimbike" zurnalı belən berlekte "Ojiffet tutaş" bejgesen ytkerde;

- Xezerge waqıtta Başqarma komitet iyun-iyul aylarında IV tatar jəslere könnören ytkery eşerlegen alıp bara.

Bu yılın iyunde Bötendnja tatar Kongressı Başqarma komitetnıñ kinəjtelgen utırmış bulacaq. Anda Kongress qararlarıñ yteleşe hem millətebeznen ruxi berleşü eşene zialı köclerebezne çelep ity mə'sələse qaralacaq. Bu sölleşyde Başqarma komitet eşzalarıñnan tış cit töbeklerde tatar ojšmalarıñ çitəkcelere de qatnaşır dip kötele.

Əlbette, kemgeder Başqarma komitet eşcenlege sylpən tojıladı, kemder anı yzenen köndəşe itep te kyradır, qajberewler isə anıñ nindider jasalmalıyqına işarə itelər. Ləkin nicek kene bulmasıñ, Başqarma komitet Tatarstan Respublikası meşteqillegen nıqıtu hem tatarlarıñ milli-mədəni moxtariatıñ buldıru ölkəsene eşen başladı hem ul eleje jynələşerde eşcenlegen şaqıtı jıqarı dereçede alıp barıp digen ömet bar.

Qısqa dulqında

26 APRILDƏ, TUQAJ TUQAN KÖNNE, TATARSTAN XƏKYMƏTE BAŞLIQ MƏXƏMMƏT SABİROF "QİSQA DULQİNNARDA RADIOTAPŞIRULAR OJŞTIRU TURINDA" OJŞ QARARQİ İMZA QİJDİ. ŞULAJ İTEP, BÖTENDNJA TATAR KONGRESSİNİN BAŞQARMA KOMİTETİ ƏZƏRLƏGƏN DOKUMENT YZ KÖCENƏ KERDE.

Tatar çəməqetcelege bəten de njaqca sibelgen millətləşerebez öcen Qazannan qısqa dulqınnarda (QD) maxsus radiotapşırular ojštırı kireklegen hərzaman kütərep torı. Elek bu mə'sələnen çişeləşenə Tatarstanın avtonom "kylməge" qomacawladı - radiojşlıqlarıñ bylep biryue Məskəwden rəxset bulmadı, aqca jıqı da camalı ide hem, nihajət, bu eş belən cınlap torıp şə qellənycə batır jerek tabılmadı.

Əlegə qəder Tatarstan radiosı programnarı Samara hem Permqa qıñna telefon cıbıqları aşı kiter, anda qyetsez stansieler aşı QDda tapşırılalar ide.

1993 yılın fevral-mart aylarında Bötendnja tatar Kongressıñın Başqarma komiteti QD radiotapşırular buldıru mə'sələsen qarar öcen xəkymet eşzaları qatnaşında ike zur kinəşme ytkerde. Şundaq sölleşylerden cıqır Başqarma komitet qararın projektın eşerlede.

26 aprilde qabul itelgen xəkymet qararı QDda radiotapşırular ojštırıñ syzden qeməlgə kyçeryde berence adım bulıp tora. Anda Bötendnja tatar Kongressı Başqarma komitetına "Tatarstan" teleradioşirkete belən berge QDda radiotapşırular redaksiyese ojštırıqca qarar birele. Tatarstanın element ministrlyqı radiotapşırularnı efiqca çiberer öcen jaraqılı çihazlar tabır, alarıñ safqa bastırın tamin itergə tieş. Jana stansiə Lajış janynda urnaşacaq.

Ijyngə qəder juqarıda ejter ytelgen ojšmalarqa radiotapşırular buldıru öcen kirekle aqcañ təqəjenləw, e finans ministrlyqın tiesle summanı bylep biryue qaralqan.

Berence eksperimental' tapşırı efiqca 1 ijynde cıqar dip kötele.

"DÖNJA" BELEŞMƏSE:

Bygenge köndə qısqa dulqınnarda tatar telendə sölşewce öc "tawış" bar:

"Azatlıq" radiosı ("Radio Liberty") - Almaniyədəge Mynxen şəhərinnən könenə 5 səqətlek programnar tapşır;

"Aq bəxet" radiosı - Samaradaq "Радио 7" aşı hər pənçesəmbə ber səqətlek programm eşerli;

"Ruxi miras" - Məskəwdən hər çotqca 45 minutlıq programm eşerləp efiqca cıqı.

Ошбу кецкене гезитне уцыр сыяр, татар язмасын "janalif" dip atalğan latin imlasyn qabul itycelergе rеxmеt еjtydеn başjыm syzemne. Kilecекte таqын да јақынға, еслек-лerek аралашырбыз, qердеш!

Кецкене кyлемде, сирек кене һәм аз санда сыуыс "Dеnja" гезитенен тавыш jраққа ишете. Аның yзence-лекле ectelegenе, темаларна иqtibar itycelergе бик кyр. Yzen yтe ипле, тjнақ итер totsa да, "Dеnja" нын есценлеге бик кyплерне битараф қалдырмыj. Ни ецен?

BERENCEDӘN, "DӨNJA" — LATIN IMLASYNDA CЫOUCB BЕРDӨNBER MILLI BASMABЫZ. Tatarlar dеnja tеrеqqiетene, халықара мей-данға қушысын дисек, tuqan телнен барлық yzenceleklere сақлап, dе res итер јазыла һәм уқыла торған имла кирек. Бик кyплер бу талеплерге latin еlifbasы җауап бире dip санjлар. Latin xеreflere tatarlarға башқа тәрки халықлар белен алашырға, Awropa telleren еjрeнерге, халықара сөwdе, diplomatie, cit iller белен фәни-мәдени хезметтешлек ешлере алып барырға ярдәм ите. Dе res, 20 нсе jllарда qәmелge kertelgen "janalif" imlasы tәрки дәwлетlerde қуланьлған latin xеreflerennen аjырыла. Lәкин бу qurqынс tygel. Telek bulqanda "janalif" ne uqыр була. Шул uq waqытта tәрки халықлар ецен urtaq latin еlifbasyn qabul itken ocрақта bez шу imlaға да кyсе алыр ideк.

IKENCEDӘN, LATIN IMLASYNDA TATAR TELEN ӘJLӨNӘ-TIRӘNE BASЫP KITKӨN KIRILL XӨREFLӘRENNӨN HӨM SLAVJAN TELLӘRE HӨCЫMENNӨN SAQLAP TORA. Шуньqtan, tatar matbuqатын рус xеreflerennen waz кicye qajber Rusie patriotларын борcuға сала, аларнын кенел-тискере qарағын ujata.

"Dеnja" гезитене битараф қалдырмыj торған себеплернен өCENCESEN ӘJTİK. TATAR XALQЫNЫN ZUR ÖLEŞE, DISTӘLӘGӨN ILLӘRDӘ, DISTӘLӘGӨN XALЫQLAR ARASYNDA TORЫP, BAŞQA QӘWEMNӘRGӘ QUŞЫLA BAŞLADЫ. Ber millet wekillereнен yzara аралашу carasы bulqan јазу рөwеse һәм еlifbasы, urtaq tel bajлыр sonqо jllарда јuqала başladы. Milletteşlerebez ber-bersene xat јазудан, tuqan telebezde endеşyden mexrym bulalar. Yzbekstan, Taçikstan tatarы belen Finlendie tatarы јaki Nizgar mişere nindi telde јазышырға һәм алашырға ties? Tәрkie, Amerika tatarлар yzlere

јазу, uqыр, сөjлөse. Rөseјden саqырmacа кypten tygel kitken tatarlar, шу isөpten, ikence dеnja суqыsynnan son cit illerde қалған milletteşlerebez latin imlasyn "janalif" tereh xup kyreler. Qыtajda, Japoniede, Awstraliede јөşөwce аз санлы tatar mexellelere kybrek qөрөp imlasynда јазалар, yzлere Awropa, Amerika telleren јaxшы belе. Barы tik kirill xerefe gene alar еcen алаjышыз. Elekke SSSRда јөşөgen tatarlar, киресене, rus јазуynnan qөjre imlasyn belmiler dierlek. Ә bit alarға да latin xerefe belen јазыла торған Kөnbатыс telleren еjрeнерге турь кilecek. Шунь да өstik: qajber milli җәмqiетler yzлere еlifba bulдырқаннар, ә Seber tatarлары хетта аjырым еlifba, grammatika deresleklere төziler. Шулaj bulqac, tatarларға бер-berse belen nindi telde, nindi xerefler ярдөm-ende алашырға qала? Kypce-legebeznen tatar bulыp qала-сы кile, ber telde сөjлөsep Qol Qәliler, Tuqajlar awazyн balalarыbzға җitkerese кile. ШУLAJ ITEP, "DӨNJA"

GӨZITE ELEKKE SSSR HӨM BAŞQA ILLӘRDӘ JӨŞӨWCE TATARLARНЫN YZARA ANLAŞU CARASЫ BULЫROJA TЫRЫŞA. Barы-зын да qызысндырған нөрселер бик кyр. Tө rle taraflarға sibelgen, qырқ ilde qырқ тө rle қанунға bujыныр јөşөwce tuqannarызын хеле niceк? Mөkтеplere, matbuqasы, мәcетlere, radio-televidenielere бармы? Milli җәмqiетler nindi мәcлесler оjыстыра? Qajсы milletteşlerebez халқыбызын сөhrетен арттырылық унышларға иреште? Milletteşlerebeznen sawлыр, keјefe niceк? Ylemтөsem јuqmы? Kemнөр кемге өjлөnde? Bala-саqalar isen-sawмы? Yzara алышы-бире, көseп-sөwdе ешлере

җайлап bulmasмы иken? Tarixi Watanыбыз iminme? Tatarstan belen beјleneşler niceк? Qajda ocрашабыз? Mondыj dulqынlandырыс sorawlar бик кyр. Hөm "Dеnja" гезите аларға җауап бирерге тырыса. Јuqалған tuqannar, qердешler ошбу gezit јанында ocраша-табыса алалар. Hөm nihajet, DYRTENCEDӘN, TATAR, INGLIZ, TӨREK, RUS TELLӘRENDӘ CЫOJA TOROJAN "DӨNJA" GӨZITE TATARSTANNЫN HӨM TATAR MILLӘTENEN XALЫQARA BӘJLӘNEŞLӘREN CAOЫLDЫRЫROJA TЫRЫŞA, BAŞQA ILLӘRNEN ALDЫNOJ TӘCPIBӨSEN TATARSTANOJA QAJTARA. Kyryegezce, niетlerebez izge һәм ifrat җауаплы. Xөzer "Dеnja" ны сыqаруылар bulыp tybendege оjыsmalar raslandı: Betөdenja tatar Kongressы Başqarma komitety, Tatarstannыn Mөqlymat һәм matbuqat ministrлыр, "Watan" җәмqiетe һәм dyrt biş keşeden torған redaksiye kollektiv. Gезитне сыqару өcen

xөkymetebez бераз аqса да бирде. Mona qөder "Dеnja" гезитен сыqарырға Rөstem Sadri, Feride Xөmit, Talip Kydeki, Rawil Saliexmet, Ferit Agi һәм башқа milletteşlerebez, шулај uq "Ekologie" берләsmөse һәм "Qazan" milli мәдени yzege matdi ярдөm itteler. Bu ярдөm өle dө bezge бик кирек.

...Bez көрөşmibeз, bez еш-ibeз. Xөzer ешler bigрек тө kyp. In берence ciratta аqыл еše. Sajlawларда, parlament zallarында җинер сыqарлық belgecler төрбиөlise бар. Tatarstannыn watandaşлық, мөһөҗирiet, qacaqlar, кycep kilyceler, matbuqat, мәдениат турьндаqы қануннарын bulдырасы бар. Qәdel

Mөxәrrir syze

Qiblabыз — еш!

tarixы tergezergе kirek. Tatarlar јesi torqan төbek-erne barlaw, andaqы milli мәдени ешлере торғыsyn өjрөny, мөqlymat tuplaw, milli-mәдени мөxtөriatны qөmөлge kerty... Tatar көsepcelereнен, juristларын, mexбирereнен, awы хезmetcөnnөreneнен Be tende nja оjыsmalarын bulдыру... Qысқа dulqынлы tatar radiosyn, төrle җirlerde qabul itele torqan televidenie celtөren te zy... Tatarlar өcen urtaq kompjyter sistemasы bulдыру, kompjyter programmнарын tatarlarшытыру...

ӘJJE, MEN BAHADIROJA җITӘRLEK EŞLӘR BOLAR. ALARNы BAŞQARЫP CЫOJA XODAJ HӨMMӨBEZGӨ DӘ KӨC-QUӘT WӘ SABЫRLЫQ BIRER DIGӘN ÖMET BELӨN

R. Waj

BU SANNŪ ĖZERLƏDELƏR:

Baş məxərrir
Rimzil WƏLIÇavaplı sərkətip
Saimə İBRAHİMMəxərrir-konsul'tant
FLYS LATIFIİnformatika
byleqe mədire
Rinat JAKUŞXalqara səjəset həm
moħaçirliq byleqe
mədire
Rim QILFAN

Xəzmetkərlər: Rim SITDIQ, Naif AKMAL.
Kinəşçelər şurası: Rəstəm SADRI (Avstraliya); Fəridə XƏMIT, Fərit AGI (Germaniya); Fərit BICURI (Türkiyə); Çənəç CAPANOGLU (AQS); Talip KYDEKI (Kanada); Damir QİSMƏTDİN, İbaris NADIROF (Tatarstan).

Gəziti «Janalif» öcən Nail Niçmətullin həm Rinat Jakuşef özerləgen texnologiya nigezendə eşləndə, cit illərdəge milləttaşlərebəz bylək itken kompüterdə çıldı.

REDAKSİONEN ADRESİ:

420060 Qazan, Soltanşəliəf məjdən, 1.
Telefon həm faks (8432) 367574.

Учредителями газеты являются Министерство печати и информации Татарстана, Исполком Всемирного конгресса татар, общество «Ватан» по связям с соотечественниками за рубежом и трудовой коллектив.

Отпечатано в типографии
Газетно-журнального издательства

IN THIS ISSUE

Three issues of the international tatar newspaper "Donja" on latin graphic "Janalif" were published last year. For the short time the newspaper was successful in gaining popularity not only among the readers in Tatarstan also in States of Community and tatar diaspora abroad. From funds earned by editorial staff and money sending by individual readers we succeeded to publish one issue in a quarter. Now the founders of the newspaper "Donja" are: Executive Committee of the World Congress of Tatars, Information and Press Ministry of Tatarstan, Tatar "Watan" Society on connections with foreign country-fellowmen and editorial staff. The responsibility has grown but financial difficulties are stayed. Considering the special importance of the newspaper "Donja", the Government gives more than half of expenses to publish the newspaper.

This year "Donja" plans to published regularly newspaper in Tatar, Russian, English and partly Turkish languages.

"Donja" is the only edition in the world, which covers the problems of tatar emigration in the context of international foreign economical connections of Tatarstan. "Donja" gives the information to foreign partners and to everybody who is interested of history and contemporary state of Tatar people and Republic of Tatarstan. Also we can publish the most important news about the progressive methods of different countries and people. For the time being we'll publish one issue in a month.

Referring to the content of this issue. As usual, the newspaper covers the life of Tatar diaspora abroad and tells about cultural and social life of Tatarstan. The reader will find a large section of related news items from Tatar people's life.

Materials of the third page tell us about the World Congress of Turk peoples, which was held on the 21-23 of March, in Antalya, Turkey. To the attention of readers the sample of general Latin alphabet for all Turk people is given. This alphabet was worked out by scientists of six Turk States: Azerbaijan, Turkey, Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan and Turkmenistan.

The conversation with the Chairman of the World Association of Tatar

Women "Ak Kalfak", the editor-in-chief of magazin "Сөембикә" Roza Tufitulova about the problem of conservation the genofund of Tatar people is given in the newspaper.

Academician M. Gosmanov had participated in three large international Conferences. There were widely discussed the questions of Tatar people history. M.Gosmanov was elected as a full member of authoritative international society "National Geographic" in USA. Materials of the newspaper tell us about these conferences.

Art amateurs will acquainted with some facts from the biography of world-known Ballet Master Rudolf Nuriev "We are Tatars"; quotations from the book "My Biography", issued in 1963 in New York are given in English.

In the newspaper are published sketches about country-fellowmen Sagit SADRI, Australia, and Talip KUDEKI, Canada, and also travel notes "Tatar villages in Turkey" written by the President of "Watan" Society D.Gismetdin.

Associate Professor of Kazan University Rinat Jakushev in his article "Historical necessity" tells about the usage of modern information technique in development of national culture, Economy and formation the Government on the level of developed countries; thinks about necessity of foundation of standardizing alphabet on basis of Latin graphic.

The newspaper fully acquaints the readers with the activity of constantly functioning Executive Committee of World Congress of Tatars, informs about the solution of the Government of the Republic of Tatarstan, about creating the powerful short-wave radio-station.

The readers also have the material about well-known chess-player, grandmaster Gata Kamski; the interview with composer and businessman from Finland Danis Badrutdin; newsreel of cultural and social life of the Republic.

You can send your letters, informations, offers about providing financial help to the international newspaper "Donja" to address:

420060, KAZAN-60, Editing of the newspaper "Donja".

Kitərelgen sitatlar, dəhiller, iqtisadi həm statistik məqulmatlar, təric isemnənen təgəlləge öcən çavaplılıq məqulə avtorları əstəndə Quljəzmalar, fotosyrətlər bəjələnməni həm kirə qajtarınlıq. Redaksiə fikərə məqulə avtorlarınlıq bəlen turlı kilməskə mə mkin. Kucərəp başqanda jəzmanın jəisə məqulmatların "Donja" dan alınqanlıqlı kurtəy məçyuri.

-UL: matbuçatta, radioda, televideniədə reklama;

-UL: zaman dizaynı, firma stile; poligrafik reklama, istəlek byləklər həm başqa waqtəjək, kirək-jaraqlar.

Sezneñ imin bulıyoğzınlı telibezi!